

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μηνιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μηνιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων

Εκδότης:

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Συντακτική ομάδα:

Αικατερίνη Τσούμα (Υπεύθυνη Έκδοσης)
Θεόδωρος Τσέκερης (Αναπληρωτής Υπεύθυνος Έκδοσης)
Πρόδρομος Βλάμης
Σωτήρης Παπαϊωάννου
Γεωργία Σκίντζη
Αθανάσιος Χύμης

Διοικητική υποστήριξη -

Πληροφορίες:

Χρήστος Ελευθεριάδης
Τηλ. 210 3676359
Email: greekconomy@kepe.gr

Γλωσσική επιμέλεια-Διορθώσεις:

Ελένη Σουλτανάκη

Παραγωγή ηλεκτρονικής έκδοσης:

ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. & ΣΙΑ Ε.Ε.

Copyright 2015

ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Αμερικής 11, Αθήνα, 106 72,
Τηλ.: +30-210-3676.300, 210-3676.359
Fax: +30-210-3630.122, 210-3611.136

Το περιοδικό **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ** αναρτάται στον δικτυακό τόπο <http://www.kepe.gr/greekconomy.htm>

Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στα άρθρα είναι των συγγραφέων και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μηνιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων

№ 23 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2015

EDITORIAL

4

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΓΚΥΡΙΑΣ

5

Χρήστος Τριαντόπουλος

ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ: ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ

14

Ρωξάνη Καραγιάννη

Αγάπη Κώτση

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΜΙΚΡΟΜΕΣΑΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

23

Αλεξάνδρα Κοντόλαιμου

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

34

Θεόδωρος Τσέκερης

Στα τέλη του Νοεμβρίου του 2015, και υπό το φως των πλέον κρίσιμων γεωπολιτικών και γεωστρατηγικών εξελίξεων και γεγονότων που χαρακτηρίζουν την ελληνική, ευρωπαϊκή αλλά και παγκόσμια πραγματικότητα, η αντιμετώπιση των πρωτοφανών για τη χώρα προκλήσεων απαιτεί ως ελάχιστες προϋποθέσεις τη διασφάλιση ενός σταθερού εγχώριου οικονομικού περιβάλλοντος και την προοπτική σταδιακά βελτιούμενων οικονομικών συνθηκών. Σε αυτή την κατεύθυνση μπορεί να συνεισφέρει θετικά η όποια πρόοδος αναφορικά με την εξασφάλιση ομαλών συνθηκών χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας και την επίλυση των βασικών διαρθρωτικών προβλημάτων της χώρας. Κρίσιμο είναι, επιπροσθέτως, να επιτευχθεί η συγκράτηση της αναμενόμενης ύφεσης για το 2015 σε επίπεδα χαμηλότερα από τα αρχικά εκτιμώμενα, κάτι που φαίνεται να επιβεβαιώνεται από τις πρόσφατες εκτιμήσεις της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για την πορεία του πραγματικού ΑΕΠ στο τρίτο τρίμηνο του έτους.

Η ικανοποίηση των ως άνω προϋποθέσεων εξαρτάται σαφώς από μια σειρά παραγόντων που συνδέονται με τις εξελίξεις σε βασικά συνολικά οικονομικά μεγέθη, αλλά και την εφαρμογή στοχευμένων δράσεων και πολιτικών. Σε θεσμικό επίπεδο, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο τομέας της δημόσιας διοίκησης. Στο επίπεδο των επιχειρήσεων, ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα αφορά στον άξονα της χρηματοδότησης. Σε όρους απασχόλησης καίρια είναι η ανάδειξη κλάδων που συμβάλλουν καθοριστικά στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και την καταπολέμηση της ανεργίας.

Στη βάση των ως άνω θεωρήσεων, το παρόν τεύχος της *Ελληνικής Οικονομίας* παρουσιάζει αρχικά, ως είθισται, τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στο διεθνές και εγχώριο περιβάλλον, καλύπτοντας ένα ιδιαίτερα ευρύ φάσμα οικονομικών παραμέτρων. Στη συνέχεια φιλοξενούνται τρία άρθρα. Το πρώτο άρθρο αναφέρεται στον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, με στόχο την προαγωγή της απασχόλησης και της οικονομικής ανάπτυξης, μέσα από την καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη και τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Το άρθρο αναλύει βασικούς δείκτες μέτρησης της ποιότητας της δημόσιας διοίκησης και ενσωματώνει συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής. Το δεύτερο άρθρο εστιάζει στους χρηματοδοτικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) στην Ελλάδα κατά την περίοδο της κρίσης, αναδεικνύοντας τη σοβαρότητα του ζητήματος μέσα από τη διερεύνηση των επιμέρους διαστάσεών του. Καταδεικνύει την πρόσβαση σε χρηματοδότηση ως το κυριότερο πρόβλημα των ελληνικών ΜΜΕ και αναφέρεται στις δυσκολίες δανειοδότησής τους από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα. Το τρίτο άρθρο επικεντρώνεται στη σημασία του τομέα του τουρισμού –ως τομέα έντασης εργασίας– για την καίρια συνιστώσα της απασχόλησης. Παρέχει αναλυτικά στοιχεία αναφορικά με τη χωρική και χρονική κατανομή της απασχόλησης στον τουρισμό, δίνοντας έμφαση στις συνδεόμενες ιδιαιτερότητες, και αναλύει τη συμβολή και τις επιδράσεις στην απασχόληση των κύριων τουριστικών αλλά και άλλων δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τον τουρισμό.

Αικατερίνη Τσούμα
Ερευνήτρια ΚΕΠΕ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΓΚΥΡΙΑΣ

Χρήστος Τριαντόπουλος, Ερευνητής ΚΕΠΕ

Η παρούσα συνοπτική ανάλυση αποτελεί, επί της ουσίας, μία επισκόπηση των εξελίξεων και μεταβολών σε βασικά οικονομικά μεγέθη και δείκτες, όπως αυτές παρατίθενται και δημοσιοποιούνται από εθνικούς και διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, ενώ, στο πλαίσιο της ανάλυσης, παρουσιάζονται και συγκεκριμένες μελέτες από υψηλού επιπέδου ερευνητικούς οργανισμούς, συνεισφέροντας στην ευρύτερη συζήτηση για τις διεθνείς και εγχώριες οικονομικές εξελίξεις. Στα σημεία όπου παρατίθενται οι εκτιμήσεις του ΚΕΠΕ, υπάρχει ρητή αναφορά, καθώς είναι σημαντικό στην παρούσα επισκόπηση να καθίστανται διακριτές οι εκτιμήσεις κάθε ερευνητικού φορέα.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η εκτιμώμενη επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας το 2015 επιβεβαιώθηκε και από τις τελευταίες προβλέψεις του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)¹. Πρόκειται για μία εξέλιξη που αποδίδεται στον περιορισμό της αναπτυξιακής δυναμικής –σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια– στις αναδυόμενες οικονομίες, επηρεάζοντας την παγκόσμια οικονομική και εμπορική δραστηριότητα, αλλά και την προσπάθεια ανάκαμψης των ανεπτυγμένων οικονομιών. Σε αυτή την εξέλιξη, είναι κρίσιμη η περίπτωση της Κίνας, η οποία, έχοντας εισέλθει σε μία φάση σταδιακής μετάβασης από τις επενδύσεις στις υποδομές και τη μεταποίηση προς την κατανάλωση και τις υπηρεσίες (συμβάλλοντας στη μείωση των τιμών των βασικών προϊόντων/εμπορευμάτων), βρίσκεται σε μία περίοδο εξισορρόπησης της εσωτερικής οικονομίας, που διαφαίνεται να επηρεάζει αρνητικά τις οικονομίες με μεγάλη εξαγωγική δυναμική βασικών προϊόντων και εμπορευμάτων (βλ. Αυστραλία, Καναδά, Βραζιλία, Ρωσία). Γενικότερα, ωστόσο, αυτή η πτώση στις τιμές προϊόντων και εμπορευμάτων, σε συνδυασμό με μία σειρά υποστηρικτικές μακροοικονομικές πολιτικές από τις ανεπτυγμένες οικονομίες, μπορεί να ενδυναμώσει τις αναπτυξιακές προοπτικές σε παγκόσμιο επίπεδο, οι οποίες, ωστόσο, όπως σημειώνεται και από τον ΟΟΣΑ, εμπεριέχουν σημαντικό βαθμό αβεβαιότητας και κινδύνου, κυρίως ως προς την αντίδραση του εμπορίου και των επενδύσεων στις εν λόγω πολιτικές, υπογραμμίζοντας τη σημασία της προώθησης διαρθρωτικών αλλαγών που θα ενδυναμώσουν την παραγωγικότητα.

Συγκεκριμένα, το 2015 οι οικονομίες του ΟΟΣΑ εκτιμάται ότι θα σημειώσουν ρυθμό ανάπτυξης 2%, προβλέποντας μικρή άνοδο στο 2,2% και 2,3% το 2016, και 2017, αντίστοιχα. Αναφορικά με τις επιμέρους οικονομίες του ΟΟΣΑ, ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (ΗΠΑ) εκτιμάται το 2015 ότι θα είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο του ΟΟΣΑ και ότι θα φτάσει το 2,4%, ενώ χαμηλότερη εκτιμάται η επίδοση για την Ευρωζώνη, που προβλέπεται το 2015 να διαμορφωθεί στο 1,5%, παρουσιάζοντας ενδείξεις για μετριασμένη ανάκαμψη τα επόμενα δύο χρόνια (Πίνακας 1). Από την πλευρά των αναπτυσσόμενων οικονομιών, η Κίνα εκτιμάται ότι θα αναπτυχθεί με ρυθμό 6,8% το 2015, ενώ προβλέπεται ο ρυθμός ανάπτυξης να ακολουθήσει μία πτωτική πορεία, φτάνοντας το 2017 το 6,2%. Παράλληλα, το

1. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο του ΟΟΣΑ: <http://www.oecd.org/eco/outlook/General-assessment-11-2015.pdf>.

Πίνακας 1 Βασικές μακροοικονομικές προβλέψεις παγκόσμιας οικονομίας							
	2015	2016	2017		2015	2016	2017
Ρυθμός ανάπτυξης (%)				Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)			
ΗΠΑ	2,4	2,5	2,4	ΗΠΑ	-2,5	-2,8	-3,0
Ευρωζώνη	1,5	1,8	1,9	Ευρωζώνη	3,8	3,7	3,7
Ιαπωνία	0,6	1,0	0,5	Ιαπωνία	3,3	2,9	3,3
ΟΟΣΑ	2,0	2,2	2,3	ΟΟΣΑ	0,2	0,1	0,1
Κίνα	6,8	6,5	6,2	Κίνα	3,0	2,7	2,6
Πληθωρισμός (%)				Δημοσιονομικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)			
ΗΠΑ	0,3	1,3	1,7	ΗΠΑ	-4,5	-4,2	-3,7
Ευρωζώνη	0,1	0,9	1,3	Ευρωζώνη	-1,9	-1,7	-1,0
Ιαπωνία	0,8	0,7	2,3	Ιαπωνία	-6,7	-5,7	-5,0
ΟΟΣΑ	0,8	1,5	1,9	ΟΟΣΑ	-3,3	-2,8	-2,3
Κίνα	1,7	2,5	2,5	Κίνα	-1,0	-1,9	-1,5
Ποσοστό ανεργίας (%)				Επίσημο επιτόκιο			
ΗΠΑ	5,3	4,7	4,7	ΗΠΑ	0,5	1,0	2,0
Ευρωζώνη	10,9	10,4	9,8	Ευρωζώνη	0,1	0,1	0,3
Ιαπωνία	3,4	3,2	3,1	Ιαπωνία	0,1	0,1	0,1
ΟΟΣΑ	6,8	6,5	6,3				

Πηγή: ΟΟΣΑ (2015).

πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της Κίνας προβλέπεται να περιοριστεί τα επόμενα χρόνια, από 3% του ΑΕΠ το 2015 στο 2,6% του ΑΕΠ το 2017, ενώ σε υψηλότερα επίπεδα προβλέπεται να διαμορφωθεί το πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών για οικονομίες όπως της Ιαπωνίας και της Ευρωζώνης (Πίνακας 1). Η Ευρωζώνη, σε αντίθεση με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία (αλλά και το σύνολο ΟΟΣΑ), εκτιμάται ότι θα παρουσιάσει χαμηλό δημοσιονομικό έλλειμμα το 2015, φτάνοντας το 1,9% του ΑΕΠ, το οποίο και προβλέπεται ότι θα περιοριστεί περαιτέρω, φτάνοντας το 2017 στο 1% του ΑΕΠ, ενώ το δημοσιονομικό έλλειμμα στις ΗΠΑ εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί στο 4,5% το 2015 και στην Ιαπωνία στο 6,7% του ΑΕΠ. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, το ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ εκτιμάται ότι θα φτάσει το 2015 στο 5,3% και ότι θα περιοριστεί το 2016 στο 4,7%, ενώ στην Ευρωζώνη προβλέπεται να διαμορφωθεί το 2015 στο 10,9% και να μειωθεί λίγο την επόμενη χρονιά στο 10,4%.

Την ίδια στιγμή, οριακά καλύτερη, σε σχέση με τον ΟΟΣΑ και τις προ μηνών προβλέψεις, είναι η εκτίμηση –σύμφωνα με τις πρόσφατες φθινοπωρινές εκτιμήσεις– της Ευρωπαϊκής Επιτροπής² για το ρυθμό ανάπτυξης της Ευρωζώνης το 2015, καθώς προβλέπεται να διαμορφωθεί στο 1,6% και να φτάσει στο 1,9% το 2017 (Πίνακας 2). Η εικόνα είναι καλύτερη σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς εκτιμάται ότι το 2015 ο ρυθμός ανάπτυξης θα διαμορφωθεί στο 1,9% και θα ανέβει στο 2,1% το 2017. Ειδικότερα, το 2015 όλα τα κράτη-μέλη, με εξαίρεση την Ελλάδα, εκτιμάται, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ότι θα έχουν θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, χωρίς, ωστόσο,

2. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eeip/pdf/ip011_en.pdf.

Πίνακας 2
Προβλέψεις ρυθμού ανάπτυξης ευρωπαϊκών οικονομιών

	Προβλέψεις φθινοπώρου 2015							Προβλέψεις άνοιξης 2015	
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2015	2016
Βέλγιο	1,8	0,2	0,0	1,3	1,3	1,3	1,7	1,1	1,5
Γερμανία	3,7	0,4	0,3	1,6	1,7	1,9	1,9	1,9	2,0
Εσθονία	7,6	5,2	1,6	2,9	1,9	2,6	2,6	2,3	2,9
Ιρλανδία	2,6	0,2	1,4	5,2	6,0	4,5	3,5	3,6	3,5
Ελλάδα	-9,1	-7,3	-3,2	0,7	-1,4	-1,3	2,7	0,5	2,9
Ισπανία	-1,0	-2,6	-1,7	1,4	3,1	2,7	2,4	2,8	2,6
Γαλλία	2,1	0,2	0,7	0,2	1,1	1,4	1,7	1,1	1,7
Ιταλία	0,6	-2,8	-1,7	-0,4	0,9	1,5	1,4	0,6	1,4
Κύπρος	0,4	-2,4	-5,9	-2,5	1,2	1,4	2,0	-0,5	1,4
Λετονία	6,2	4,0	3,0	2,8	2,4	3,0	3,3	2,3	3,2
Λιθουανία	6,0	3,8	3,5	3,0	1,7	2,9	3,4	2,8	3,3
Λουξεμβούργο	2,6	-0,8	4,3	4,1	3,1	3,2	3,0	3,4	3,5
Μάλτα	2,1	2,5	2,6	3,5	4,3	3,6	3,1	3,6	3,2
Ολλανδία	1,7	-1,1	-0,5	1,0	2,0	2,1	2,3	1,6	1,7
Αυστρία	2,8	0,8	0,3	0,4	0,6	1,5	1,4	0,8	1,5
Πορτογαλία	-1,8	-4,0	-1,1	0,9	1,7	1,7	1,8	1,6	1,8
Σλοβενία	0,6	-2,7	-1,1	3,0	2,6	1,9	2,5	2,3	2,1
Σλοβακία	2,8	1,5	1,4	2,5	3,2	2,9	3,3	3,0	3,4
Φινλανδία	2,6	-1,4	-1,1	-0,4	0,3	0,7	1,1	0,3	1,0
Ευρωζώνη	1,6	-0,9	-0,3	0,9	1,6	1,8	1,9	1,5	1,9
Βουλγαρία	1,6	0,2	1,3	1,5	1,7	1,5	2,0	1,0	1,3
Τσεχία	2,0	-0,9	-0,5	2,0	4,3	2,2	2,7	2,5	2,6
Δανία	1,2	-0,7	-0,5	1,1	1,6	2,0	1,8	1,8	2,1
Κροατία	-0,3	-2,2	-0,9	-0,4	1,1	1,4	1,7	0,3	1,2
Ουγγαρία	1,8	-1,7	1,9	3,7	2,9	2,2	2,5	2,8	2,2
Πολωνία	5,0	1,6	1,3	3,3	3,5	3,5	3,6	3,3	3,4
Ρουμανία	1,1	0,6	3,5	2,8	3,5	4,1	3,6	2,8	3,3
Σουηδία	2,7	-0,3	1,2	2,3	3,0	2,8	2,7	2,5	2,8
Ηνωμένο Βασίλειο	2,0	1,2	2,2	2,9	2,5	2,4	2,2	2,6	2,4
Ευρωπαϊκή Ένωση	1,8	-0,5	0,2	1,4	1,9	2,0	2,1	1,8	2,1

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015).

να υπάρχει η ισχυρή αναπτυξιακή δυναμική στην ευρωπαϊκή οικονομία που θα επέτρεπε τη δημιουργία υψηλών προσδοκιών. Τα υψηλότερα επίπεδα ρυθμών ανάπτυξης στην Ευρωζώνη προβλέπονται για το 2015 σε κράτη-μέλη όπως η Ιρλανδία (6,0%), η Ισπανία (3,1%), το Λουξεμβούργο (3,1%) και η Σλοβακία (3,2%).

Η ανάκαμψη που εντοπίζεται στην Ευρωζώνη, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εδράζεται σε θετικούς παράγοντες, όπως οι χαμηλές τιμές του πετρελαίου, η σχετικά αδύναμη διεθνής αξία του ευρωπαϊκού νομίσματος και οι ακολουθούμενες μακροοικονομικές πολιτικές, δίνοντας έμφαση στη νομισματική πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και στην ευρύτερα ουδέτερη δημοσιονομική τάση. Η συνεισφορά, ωστόσο, των παραπάνω παραγόντων στην ιδιωτική κατανάλωση και τις εξαγωγές, είναι, αν και συγκυριακή, υποτονική, ενώ η επενδυτική δραστηριότητα, παρά τη βελτίωση των χρηματοδοτικών συνθηκών, είναι περιορισμένη, λόγω της

οικονομικής και πολιτικής αβεβαιότητας. Έτσι, οι προσδοκίες για το ρυθμό ανάπτυξης παραμένουν περιορισμένες, ενώ υπάρχουν και μία σειρά από κίνδυνοι που μπορεί να επιβαρύνουν την κατάσταση, όπως η επιβράδυνση του παγκόσμιου εμπορίου και η μεγαλύτερη του αναμενόμενου επίδραση από τις εξελίξεις στις αναδυόμενες αγορές.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η ελληνική οικονομία, η οποία αναμένεται να επιστρέψει σε ύφεση το 2015, εκτιμάται ότι θα παρουσιάσει μικρότερη συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας σε σχέση με τις προ μηνών εκτιμήσεις στις περισσότερες περιπτώσεις. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή³, το 2015 η ύφεση εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί στο -1,4%, έναντι προγενέστερης πρόβλεψης για ρυθμό ανάπτυξης 0,5% (βλ. εαρινές εκτιμήσεις 2015 Ευρωπαϊκής Επιτροπής). Πρόκειται, ωστόσο, για μία εκτίμηση που είναι χαμηλότερη από την αντίστοιχη τόσο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, όσο και του Προσχεδίου του Κρατικού Προϋπολογισμού του 2016, ενώ συγκλίνει με την εκτίμηση του ΟΟΣΑ. Στο σημείο αυτό, ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι η ύφεση δύναται να είναι ακόμα χαμηλότερη, λόγω και των ιδιαιτεροτήτων της τρέχουσας συγκυρίας στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα το ΚΕΠΕ να εκτιμά ότι η ύφεση το 2015 θα κλείσει κοντά στο -0,3% (Πίνακας 3). Όσον αφορά το 2016, οι περισσότερες αναλύσεις εκτιμούν ότι η ύφεση θα διαμορφωθεί στο -1,3%, με μόνη (οριακή) εξαίρεση τον ΟΟΣΑ που προβλέπει ότι η ύφεση θα είναι στο -1,2%, ενώ όλοι, επίσης, συγκλίνουν στο ότι η εγχώρια οικονομία θα έχει θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2017.

Ο δείκτης οικονομικού κλίματος για τον Οκτώβριο του 2015, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, διαμορφώθηκε σε επίπεδα λίγο υψηλότερα από αυτά του περασμένου μήνα, περιορίζοντας την απόκλιση τόσο σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, όσο και με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκεκριμένα, ο εν λόγω δείκτης διαμορφώθηκε τον Οκτώβριο του 2015 στις 86,5

Πίνακας 3 Προβλέψεις ρυθμού ανάπτυξης Ελληνικής Οικονομίας, 2015 - 2016					
	Υπουργείο Οικονομικών (Οκτώβριος 2015) ⁴	ΔΝΤ (Οκτώβριος 2015) ⁵	Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Νοέμβριος 2015)	ΟΟΣΑ (Νοέμβριος 2015) ⁶	ΚΕΠΕ (Οκτώβριος 2015) ⁷
2015	-2,3%	-2,3%	-1,4%	-1,4%	-0,3%
2016	-1,3%	-1,3%	-1,3%	-1,2%	
2017		2,7%	2,7%	2,1%	

3. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής:
http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2015_autumn/el_en.pdf.

4. Διαθέσιμο στο Προσχέδιο Προϋπολογισμού 2016 στο διαδικτυακό τόπο του Υπουργείου Οικονομικών:
http://www.minfin.gr/sites/default/files/financial_files/PROSXEDIO_KRAT_PROYP_2016.pdf.

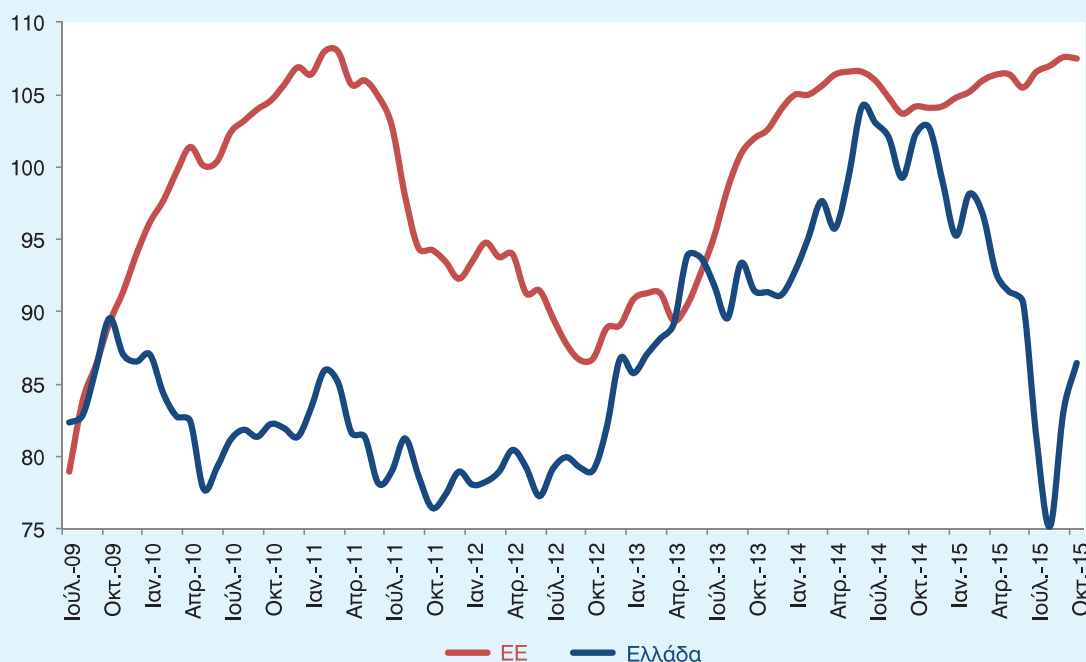
5. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο του ΔΝΤ:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/index.aspx>.

6. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο του ΟΟΣΑ:
<http://www.oecd.org/eco/outlook/greece-economic-forecast-summary.htm>.

7. Διαθέσιμο στο *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 28, στο διαδικτυακό τόπο του ΚΕΠΕ:
http://www.kepe.gr/images/oikonomikes_ekselikseis/oik_exel_28.pdf.

μονάδες έναντι 83,1 μονάδων τον περασμένο Σεπτέμβριο. Σε σύγκριση με το επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (που διατηρήθηκε στις 107,5 μονάδες), η απόκλιση περιορίστηκε στις 21 μονάδες, παραμένοντας, ωστόσο, σε υψηλά επίπεδα (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1
Δείκτης οικονομικού κλίματος, Ελλάδα και ΕΕ

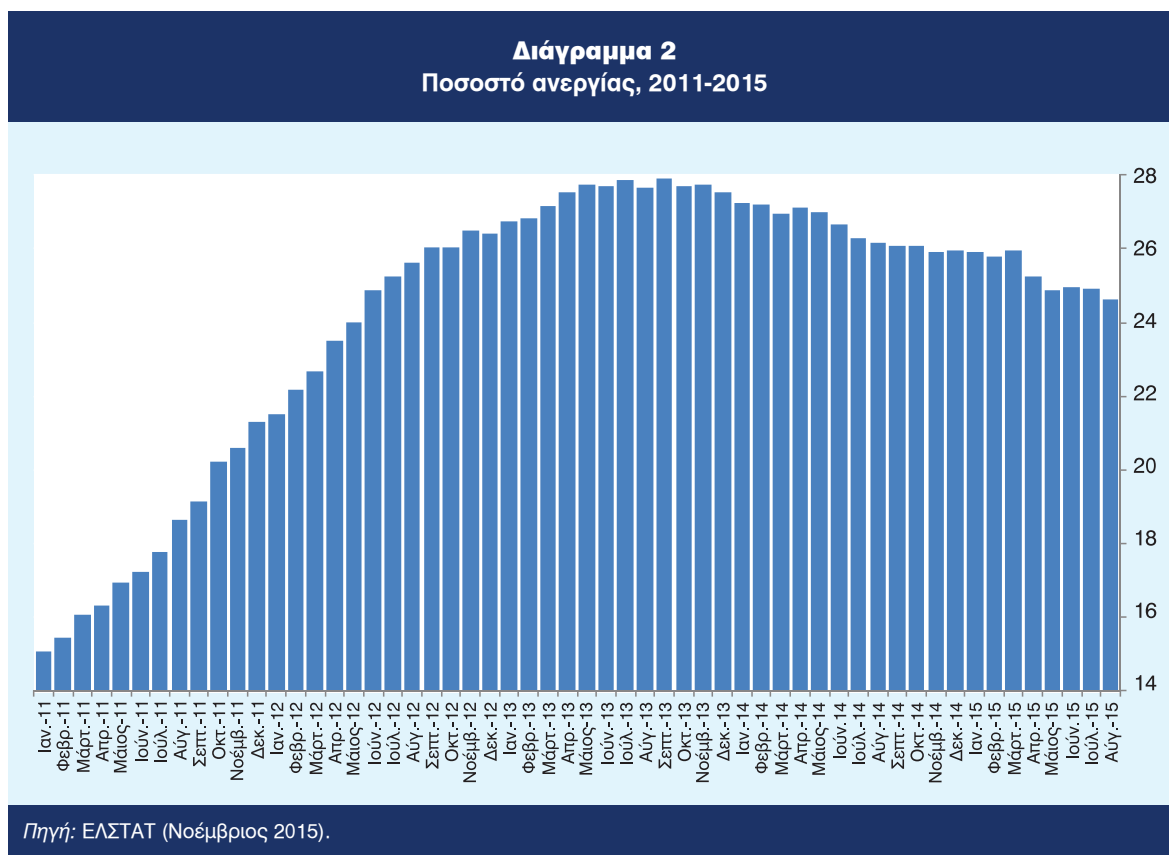

Πηγή: European Commission (Οκτώβριος 2015).

Ο κλάδος της βιομηχανίας παρουσίασε θετικές ενδείξεις το Σεπτέμβριο του 2015 έναντι της εικόνας συρρίκνωσης της καλοκαιρινής περιόδου, καθώς ο μέσος δείκτης βιομηχανικής παραγωγής για την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2015 σε σύγκριση με τον αντίστοιχο δείκτη για την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2014 παρουσίασε οριακή αύξηση 0,2%, διότι ο εν λόγω δείκτης για το μήνα Σεπτέμβριο παρουσίασε, σε ετήσια βάση, αύξηση 2,8%. Σε όρους κύκλου εργασιών στη βιομηχανία, ωστόσο, η εικόνα του Αυγούστου του 2015 είναι αρνητική, καθώς ο σχετικός δείκτης είναι μειωμένος κατά 18,3% σε σχέση με τον Αύγουστο του 2014, ενώ ο μέσος γενικός δείκτης του δωδεκαμήνου Σεπτεμβρίου 2014-Αυγούστου 2015, σε σύγκριση με τον ίδιο δείκτη του δωδεκαμήνου Σεπτεμβρίου 2013-Αυγούστου 2014, παρουσίασε μείωση κατά 6,5%. Αναφορικά με τον κλάδο της μεταποίησης, ο εποχικά προσαρμοσμένος δείκτης υπευθύνων προμηθειών (Purchasing Managers' Index - PMI), σύμφωνα με τα στοιχεία της Markit, αντανakλά τον Οκτώβριο του 2015 την εξασθένηση της υφεσιακής πορείας της εγχώριας παραγωγής κατά τους προηγούμενους μήνες. Συγκεκριμένα, ο εν λόγω δείκτης διαμορφώθηκε στις 47,4 μονάδες έναντι 43,3 μονάδων τον προηγούμενο μήνα, επίπεδο που παραμένει, ωστόσο, χαμηλότερο από το σημείο αναφοράς των 50,0 μονάδων –που είναι και το σημείο μηδενικής μεταβολής της παραγωγής.

Η ανεργία τον Αύγουστο του 2015 περιορίστηκε σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, το εποχικά διορθωμένο ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε τον Αύγουστο του 2015 στο 24,6%, έναντι 24,9% τον

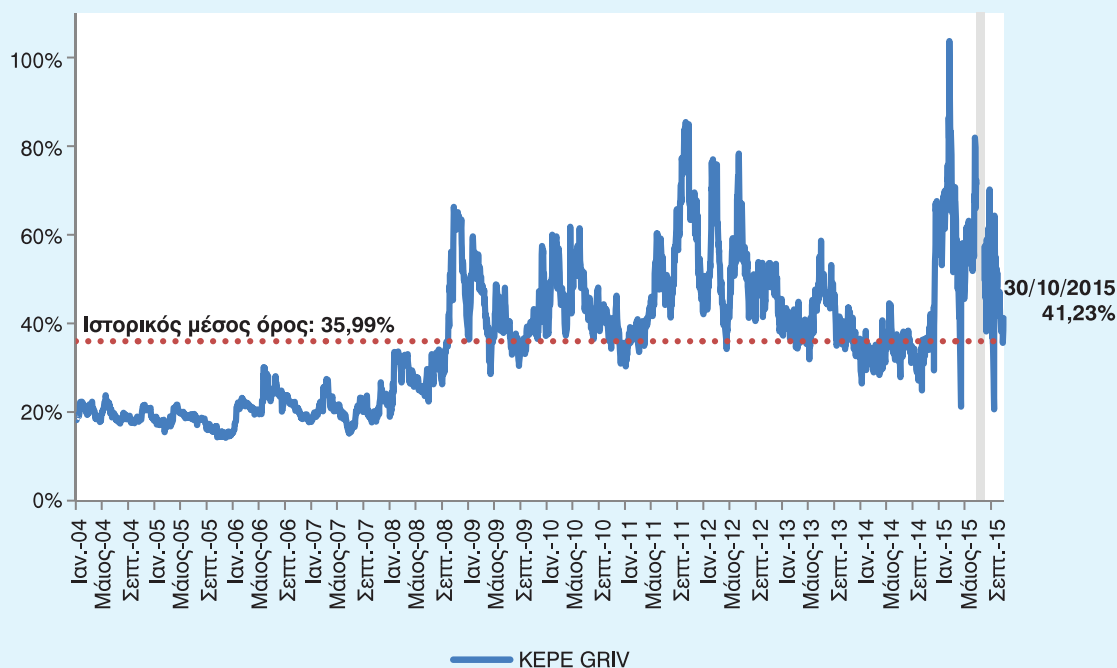
Ιούλιο του 2015 και 26,2% τον Αύγουστο του 2014 (Διάγραμμα 2). Ειδικότερα, το σύνολο των απασχολουμένων κατά τον Αύγουστο του 2015 εκτιμάται ότι ανήλθε σε 3.614.192 άτομα, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 10.662 άτομα σε σχέση με τον Ιούλιο του 2015, ενώ σε σχέση με τον Αύγουστο του 2014 παρουσιάστηκε αύξηση κατά 67.426 άτομα ή 1,9%. Οι άνεργοι ανήλθαν σε 1.180.001 άτομα, σημειώνοντας μείωση κατά 78.084 άτομα ή 6,2% σε σχέση με τον Αύγουστο του 2014 και κατά 15.740 άτομα ή μείωση κατά 1,3% σε σχέση με τον Ιούλιο του 2015.

Αναφορικά με τη διεθνή εμπορική δραστηριότητα, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, το πρώτο οκτάμηνο του 2015 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν θετικό και το πλεόνασμα διαμορφώθηκε στα 936,2 εκατ. ευρώ, το οποίο και είναι σημαντικά βελτιωμένο σε σχέση με την επίδοση του πρώτου οκταμήνου του 2014, οπότε και είχε καταγραφεί έλλειμμα 556,5 εκατ. ευρώ. Η εν λόγω επίδοση οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στη βελτίωση του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών, κυρίως λόγω του περιορισμού της δαπάνης για εισαγωγές. Το εμπορικό ισοζύγιο κατά το πρώτο οκτάμηνο του 2015 ήταν ελλειμματικό, αν και αρκετά χαμηλότερο από το αντίστοιχο του 2014, και διαμορφώθηκε στα 11.396 εκατ. ευρώ. Ειδικότερα, το πρώτο οκτάμηνο του 2015, οι εξαγωγές αγαθών μειώθηκαν σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2014 κατά 1.021 εκατ. ευρώ, λόγω, κυρίως, των εξελίξεων στον κλάδο των καυσίμων, ενώ αντιστοίχως οι εισαγωγές αγαθών μειώθηκαν κατά 4.016 εκατ. ευρώ. Η συνεισφορά των υπηρεσιών ήταν θετική, καθώς το πρώτο οκτάμηνο του 2015 το πλεόνασμα διαμορφώθηκε στα 12.652 εκατ. ευρώ, αν και σε χαμηλότερα επίπεδα του αντίστοιχου του 2014 (12.945 εκατ. ευρώ).

Η εικόνα της χρηματιστηριακής αγοράς χαρακτηρίστηκε από συγκρατημένα θετικές ενδείξεις τον Οκτώβριο του 2015, καθώς ο γενικός δείκτης του Χρηματιστηρίου Αθηνών στις 2 Νοεμβρίου του 2015 διαμορφώθηκε στις 722 μονάδες έναντι 642 μονάδων κατά την 1η Οκτωβρίου του 2015.

Διάγραμμα 3
Πορεία του δείκτη ΚΕΠΕ GRIV (2/1/2004-30/10/2015)

Πηγή: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Νοέμβριος 2015.

Σημείωση: Δεν υπάρχουν δεδομένα για την περίοδο 29/6/2015-31/7/2015 λόγω της αναστολής διαπραγμάτευσης όλων των παραγώγων που διαπραγματεύονται στην Αγορά Παραγώγων σε συνέχεια της τραπεζικής αργίας.

Επιπρόσθετα, ο δείκτης τεκμαρτής μεταβλητότητας ΚΕΠΕ GRIV⁸ σημείωσε πτώση τον Οκτώβριο του 2015, φτάνοντας το 41,23% στις 30/10/2015 από το 48,47% που σημείωσε στις 30/9/2015. Η μέση μηνιαία τιμή του δείκτη μειώθηκε σε 42,28% από 46,44% τον Σεπτέμβριο, ενώ αισθητά μειωμένη είναι και η μηνιαία μεταβλητότητα των τιμών του σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα (Διάγραμμα 3). Ο δείκτης διατηρείται σε υψηλότερα του ιστορικού μέσου όρου επίπεδα, ο οποίος βρίσκεται στο επίπεδο του 35,99%.

Αναφορικά με τη ρευστότητα του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, το καθεστώς περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων και τις τραπεζικές συναλλαγές συνέβαλλε στην αντιστροφή της προγενέστερης ισχυρής τάσης μείωσης των καταθέσεων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, στο τέλος του Σεπτεμβρίου του 2015 το σύνολο των καταθέσεων και repos στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα διαμορφώθηκε στα 158,9 δισ. ευρώ έναντι 157,9 δισ. ευρώ τον Ιούλιο του 2015, αλλά και 213,3 δισ. ευρώ κατά το Νοέμβριο του 2014. Η εν λόγω, έστω και οριακή, βελτίωση της ρευστότητας του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, ως αποτέλεσμα –σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος– «[...] της υποχώρησης της αβεβαιότητας και της σταθεροποίησης των ροών καταθέσεων του ιδιωτικού τομέα [...]», οδήγησε στη μείωση του ανώτατου ορίου παροχής έκτακτης ενίσχυσης σε ρευστότητα προς τις ελληνικές τράπεζες από το Ευρωσύστημα στα 86 δισ. ευρώ (από 86,9 δισ. ευρώ)⁹.

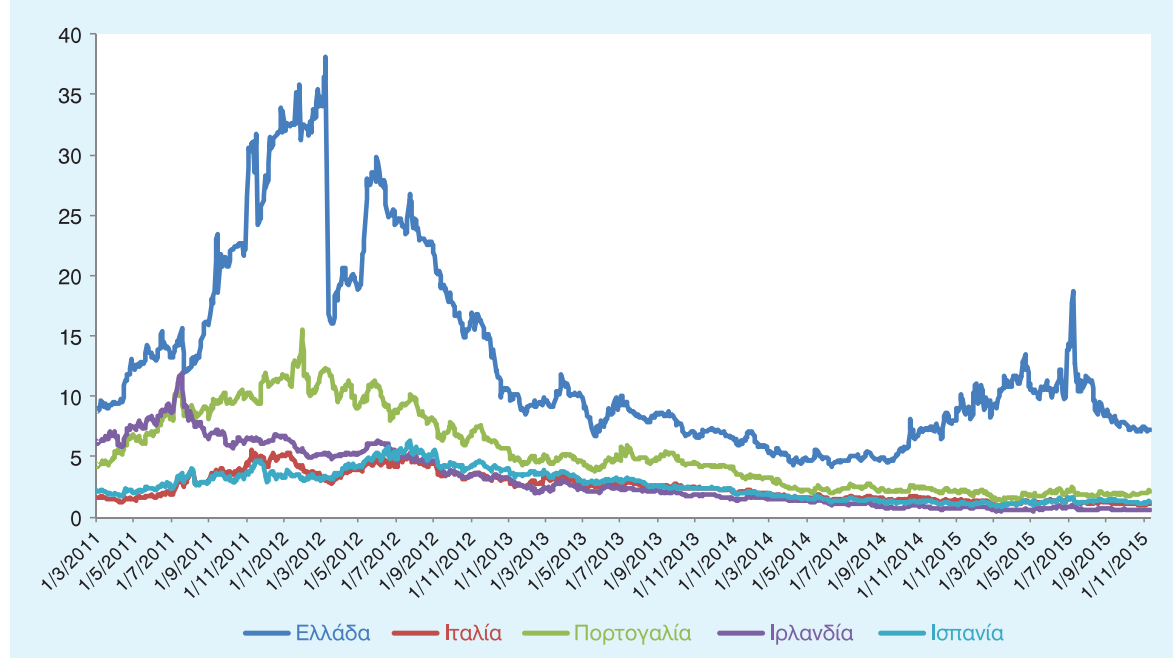
8. Ο δείκτης κατασκευάστηκε από το ΚΕΠΕ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Πατρών και τον Καθηγητή κ. Κ. Συριόπουλο.

9. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο της Τράπεζας της Ελλάδος: http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/Displtem.aspx?Item_ID=5104&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT.

Αναφορικά με την εικόνα στις διεθνείς αγορές, το επίπεδο του διαφορικού επιτοκίου των 10ετών ομολόγων του ελληνικού Δημοσίου (σε σχέση με το γερμανικό), συνέχισε την τάση αποκλιμάκωσης και τον Οκτώβριο, αλλά και το πρώτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου, φτάνοντας κατά την 10/11/2015 τις 718 μονάδες βάσης, έναντι 790 μονάδων βάσης στις 30/9/2015. Τα επίπεδα αυτά παραμένουν, όπως και τους προηγούμενους μήνες, σε απόσταση από τα αντίστοιχα άλλων ευρωπαϊκών οικονομιών, καθώς το αντίστοιχο spread στις 10/11/2015 ήταν για την Πορτογαλία στις 213 μονάδες βάσης (αυξημένο σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα), για την Ισπανία στις 124 μονάδες βάσης, για την Ιταλία στις 106 μονάδες βάσης και για την Ιρλανδία στις 57 μονάδες βάσης (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4

**Spread 10ετών ομολόγων του Δημοσίου κρατών-μελών της Ευρωζώνης
σε σχέση με το αντίστοιχο ομόλογο της Γερμανίας (1/3/2011-10/11/2015)**

Πηγή: Thomson Reuters Datastream, Νοέμβριος 2015.

Όσον αφορά στην κατάσταση στα δημόσια οικονομικά, σύμφωνα με το Δελτίο Εκτέλεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, κατά το πρώτο εννεάμηνο του 2015, σε τροποποιημένη ταμειακή βάση, καταγράφηκε έλλειμμα στο ισοζύγιο του Κρατικού Προϋπολογισμού ύψους 1.904 εκατ. ευρώ έναντι ελλείμματος 2.285 εκατ. ευρώ το αντίστοιχο διάστημα του 2014. Στο πλαίσιο της κατάρτισης του Προσχεδίου του Προϋπολογισμού του 2016, και –εν συνεχεία– του Προϋπολογισμού του 2016 οι στόχοι αναθεωρήθηκαν, ενσωματώνοντας, κυρίως, την υστέρηση στα δημόσια έσοδα, αφού η εκτίμηση του Προϋπολογισμού του 2015 για καθαρά έσοδα του Κρατικού Προϋπολογισμού ύψους 55,6 δισ. ευρώ για το σύνολο του έτους περιορίστηκε –σύμφωνα και με την εκτίμηση του Προσχεδίου του Προϋπολογισμού του 2016– στα 53,5 δισ. ευρώ. Αντίστοιχα, αναθεωρήθηκε και, ειδικότερα, αυξήθηκε και η εκτίμηση για το έλλειμμα του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2015. Έτσι, το έλλειμμα ύψους 1.904 εκατ. ευρώ κατά το πρώτο εννεάμηνο του έτους είναι χαμηλότερο έναντι του αναθεωρημένου στόχου του Προσχεδίου Προϋπολογισμού 2016 για έλλειμμα 3.737 εκατ. ευρώ. Επιπρόσθετα, το πρωτογενές

αποτέλεσμα διαμορφώθηκε σε πλεόνασμα ύψους 3.072 εκατ. ευρώ, έναντι πρωτογενούς πλεονάσματος 2.532 εκατ. ευρώ για την ίδια περίοδο το 2014 και αναθεωρημένου στόχου για πρωτογενές πλεόνασμα 1.271 εκατ. ευρώ. Η εν λόγω δημοσιονομική κατάσταση, ακόμα και μετά την αναθεώρηση των στόχων, παραμένει αποτέλεσμα της σημαντικής συγκράτησης των δημοσίων δαπανών, καθώς οι δαπάνες του Κρατικού Προϋπολογισμού ανήλθαν στα 36.196 εκατ. ευρώ και παρουσιάζονται μειωμένες κατά 3.881 εκατ. ευρώ έναντι του στόχου (40.077 εκατ. ευρώ), ενώ η κατάσταση είναι διαφορετική στο σκέλος των δημοσίων εσόδων, όπου παρουσιάζεται υστέρηση, καθώς τα καθαρά έσοδα του Τακτικού Προϋπολογισμού ανήλθαν σε 32.222 εκατ. ευρώ, μειωμένα κατά 2.048 εκατ. ευρώ ή 6,0% έναντι του στόχου.

Σε επίπεδο δημοσίων οικονομικών Γενικής Κυβέρνησης, σύμφωνα με το Δελτίο Γενικής Κυβέρνησης του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, το πρώτο εννεάμηνο του 2015 το πρωτογενές πλεόνασμα, σε ενοποιημένη βάση, διαμορφώθηκε στα 2.476 εκατ. ευρώ, παρουσιάζοντας μείωση κατά περίπου 20% σε σχέση με το αντίστοιχο αποτέλεσμα της ίδιας περιόδου του 2014, οπότε και το πρωτογενές πλεόνασμα είχε διαμορφωθεί στα 3.122 εκατ. ευρώ. Παράλληλα, οι ληξιπρόθεσμες οφειλές της Γενικής Κυβέρνησης προς ιδιώτες διαμορφώθηκαν το Σεπτέμβριο του 2015 στα 5.147 εκατ. ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 2.139 εκατ. ευρώ ή περίπου 70% σε σύγκριση με το τέλος του 2014, ενώ το Σεπτέμβριο του 2015 οι εκκρεμείς επιστροφές φόρων διαμορφώθηκαν στα 807 εκατ. ευρώ. Τέλος, το δημόσιο χρέος της Κεντρικής Διοίκησης, σύμφωνα με το Δελτίο Γενικής Κυβέρνησης του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, διαμορφώθηκε το Σεπτέμβριο του 2015 στα 314,5 δισ. ευρώ, μειωμένο κατά περίπου 9,6 δισ. ευρώ σε σχέση με το Δεκέμβριο του 2014.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ: ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ

Ρωξάνη Καραγιάννη, Αγάπη Κώτση, Ερευνήτριες ΚΕΠΕ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ποιότητα της δημόσιας διοίκησης, η αναβάθμιση του θεσμικού περιβάλλοντος, ο εξορθολογισμός των υφιστάμενων διοικητικών δομών, με γνώμονα την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας, την απλούστευση και επιτάχυνση των διοικητικών διαδικασιών και την εν γένει αναδιοργάνωση των υπηρεσιών του δημόσιου τομέα, της περιφερειακής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης, συμβάλλουν σημαντικά στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της κοινωνικής ευημερίας. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη και η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, με απώτερο στόχο την προαγωγή της απασχόλησης και της οικονομικής ανάπτυξης.

Σε πολλές μελέτες (OECD, 2015· World Economic Forum, 2014· European Commission, 2015a) αποτυπώνονται σημαντικές δυσλειτουργίες που αφορούν τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης των χωρών όπως η πολυπλοκότητα των διαδικασιών, η γραφειοκρατία, η καθυστέρηση έκδοσης και εφαρμογής νομοθετημάτων, η απουσία μηχανισμών εκ των υστέρων αξιολόγησης κόστους-οφέλους των συνεργειών, η απουσία μηχανισμών αξιολόγησης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, της σύνθεσης και της απόδοσης του προσωπικού, ο κατακερματισμός των δημοσίων υπηρεσιών και η επικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ φορέων και υπηρεσιών, η χαμηλή αξιοποίηση καινοτόμων τεχνολογιών καθώς και η απουσία άσκησης σύγχρονων στρατηγικών διοίκησης.

Οι κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών έχουν στη διάθεσή τους μία σειρά θεσμικών, οργανωτικών και διοικητικών παρεμβάσεων/μηχανισμών, που στοχεύουν στην αποτελεσματική χάραξη δημόσιας πολιτικής, στην καλύτερη εξυπηρέτηση και αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των πολιτών, στη διευκόλυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, στη διασφάλιση της διαφάνειας και την αντιμετώπιση της διαφθοράς. Μεταξύ των χωρών σημειώνονται σημαντικές διαφορές σε ό,τι αφορά την επιλογή των κατάλληλων μηχανισμών και τη χάραξη της δημόσιας πολιτικής. Η Ελλάδα αποτελεί μία από τις χώρες όπου τα τελευταία έτη υιοθετήθηκε σημαντικός αριθμός παρεμβάσεων προς τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της δημόσιας διοίκησης τόσο στα πλαίσια του ετήσιου Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων όσο και επιμέρους ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Οι μέχρι τώρα νομοθετικές παρεμβάσεις κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση, όμως υπάρχουν περιθώρια περαιτέρω βελτιώσεων ώστε να επιτευχθούν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

2. ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Η χώρα μας, μέσα στα πλαίσια του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής, αντιμετωπίζει αυξανόμενες πιέσεις για τη μείωση των δημοσίων δαπανών. Ταυτόχρονα, όμως, είναι αναγκαία η εξασφάλιση υψηλής ποιότητας δημοσίων υπηρεσιών με την υιοθέτηση τεχνολογικών και ορ-

γανωτικών καινοτομιών, ώστε να ενισχυθεί η αποδοτικότητα της δημόσιας διοίκησης και των παρεχόμενων υπηρεσιών από το κράτος προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις.

Στα πλαίσια αυτά θεσπίστηκαν σταδιακά μια σειρά από παρεμβάσεις που αφορούσαν στην αναδιάρθρωση των δομών των διοικητικών δημοσίων υπηρεσιών (αξιολόγηση δομών, νέα οργανογράμματα, περιγράμματα θέσεων εργασίας), στη διαδικασία αξιολόγησης της απόδοσης του Δημοσίου, καθώς και σε πρόγραμμα μείωσης των υπαλλήλων του Δημοσίου και ορθολογικής ανακατανομής του προσωπικού μέσω προγράμματος κινητικότητας. Παράλληλα, καταρτίστηκε το «Σχέδιο δράσης για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση 2014-2020» του Υπουργείου Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (2014) που αφορά «στον εκσυγχρονισμό του Κράτους και της Δημόσιας Διοίκησης, με όχημα τις Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), με στόχο το ριζικό μετασχηματισμό των υφιστάμενων διαδικασιών και την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών, σε υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας, προκειμένου η Διοίκηση να καταστεί αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη, εξασφαλίζοντας την ικανοποίηση των αναγκών του κοινωνικού συνόλου και προάγοντας την ενεργή συμμετοχή των πολιτών».

Μολονότι έχει συντελεστεί πρόοδος από το 2010 και ύστερα σε ό,τι αφορά την υιοθέτηση διαδικασιών εκσυγχρονισμού και βελτίωσης της δημόσιας διοίκησης, η Ελλάδα συνεχίζει να κατατάσσεται σε χαμηλή θέση σύμφωνα με τους δείκτες ποιότητας της δημόσιας διοίκησης (κυβερνητική αποτελεσματικότητα, πολιτικές διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού, ηλεκτρονική διακυβέρνηση, διαφθορά και αποτελεσματικότητα του νομικού συστήματος στην υιοθέτηση κανονισμών), υποδηλώνοντας ότι υπάρχουν περιθώρια για επιπρόσθετες αλλαγές.

Σύμφωνα με την έρευνα του Institute for Management Development (2015), χαμηλή είναι η κατάταξη της χώρας μας σε σχέση με την κυβερνητική αποτελεσματικότητα (government efficiency). Η Ελλάδα το 2015 καταλαμβάνει την 57η θέση μεταξύ των 60 χωρών που συμμετέχουν στην εν λόγω έρευνα, σταθερή σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο, αλλά χαμηλότερη κατά 3 θέσεις σε σχέση με το 2010 (Διάγραμμα 1). Χαμηλότερη κατά 12 θέσεις είναι η κατάταξη της χώρας μας

Διάγραμμα 1
Κατάταξη της Ελλάδας με βάση τους δείκτες Institute for Management Development

Πηγή: IMD, World Competiveness Yearbook 2010, 2014.

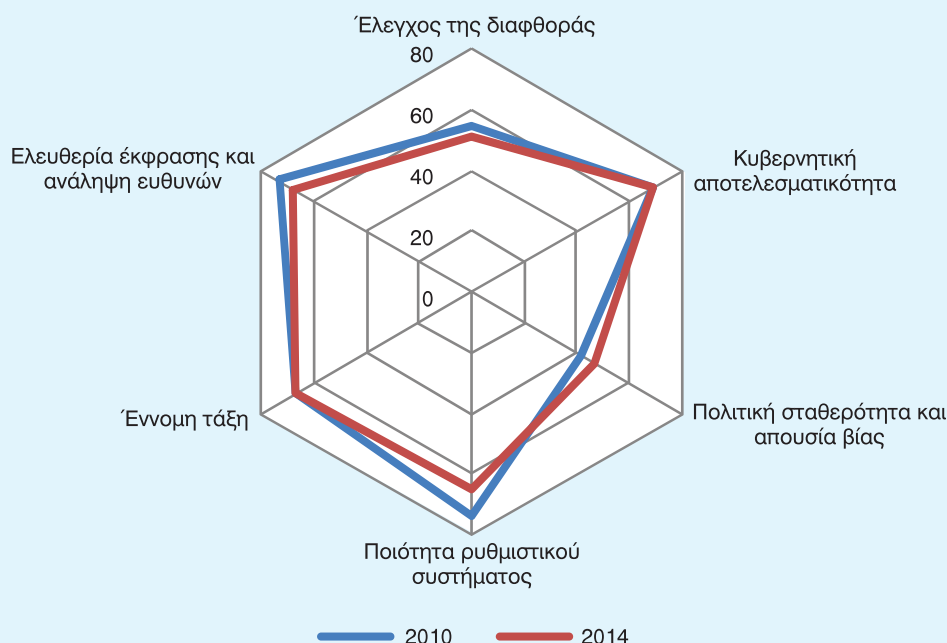
το 2014 έναντι του 2010 σε σχέση με το θεσμικό πλαίσιο (institutional framework), που αποτελεί μια από τις πέντε συνιστώσες του δείκτη κυβερνητικής αποτελεσματικότητας (IMD, 2014). Χειροτέρευση, επίσης, σε σχέση με το 2010 εμφανίζουν όλοι οι δείκτες (νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο/legal and regulatory framework, προσαρμοστικότητα της κυβερνητικής πολιτικής/adaptability of government policy, διαφάνεια/transparency, αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των κυβερνητικών αποφάσεων/government decisions, γραφειοκρατία/bureaucracy, δωροδοκία και διαφθορά/bribing and corruption) που συνιστούν την αποτελεσματικότητα του κράτους (state efficiency), που μαζί με την πολιτική της Κεντρικής Τράπεζας διαμορφώνουν την κυβερνητική αποτελεσματικότητα, παρά τη βελτίωση κατά μία θέση δύο εξ αυτών σε σχέση με το 2013. Ειδικότερα, στην 55η θέση κατατάσσεται η χώρα μας σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των κυβερνητικών αποφάσεων έναντι της 56ης το 2013 (τιμή 2,24) και στη 49η θέση σε σχέση με το δείκτη διαφάνειας της κυβερνητικής πολιτικής έναντι της 50ής (τιμή 2,75). Συγκριτικά καλύτερη εμφανίζεται η κατάταξη της Ελλάδας σε σχέση με τη δωροδοκία και τη διαφθορά (42η θέση).

Αντίστοιχα, όπως τονίζεται στην ετήσια έκθεση του World Economic Forum (2014) για το 2014-2015, η λειτουργία των θεσμών παραμένει αδύναμη στην Ελλάδα. Οι επιδόσεις της χώρας μας την κατατάσσουν σε χαμηλή θέση σε σχέση με την κυβερνητική αποτελεσματικότητα (129η θέση μεταξύ των 144 χωρών που συμμετέχουν), τόσο στο σύνολό της όσο και σε σχέση με τις πέντε συνιστώσες της. Ειδικότερα, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 131η θέση σε σχέση με τη σπατάλη των δημοσίων δαπανών (wastefulness of government spending), στην 136η θέση σε σχέση με τα εμπόδια εξαιτίας κρατικών ρυθμίσεων (burden of government regulation), στην 126η σε σχέση με την αποτελεσματικότητα του νομικού συστήματος στην επίλυση διαφορών (efficiency of legal framework in setting disputes), στην 114η θέση σε σχέση με την αποτελεσματικότητα του νομικού συστήματος στην υιοθέτηση κανονισμών (efficiency of legal framework in challenging regulations) και στην 120ή θέση σε σχέση με τη διαφάνεια στη διαδικασία χάραξης της κυβερνητικής πολιτικής (transparency of government policymaking). Ωστόσο, παρά τη βελτίωση που σημειώθηκε σε σχέση με το 2013-2014 (κατά 9, 8, 12, 16 και 3 θέσεις, αντίστοιχα), η χώρα μας εξακολουθεί να κατατάσσεται σε χαμηλότερες θέσεις σε σχέση με όλους τους δείκτες συγκριτικά με το 2009-2010.

Ανάλογα συμπεράσματα προκύπτουν και από τους δείκτες Worldwide Governance Indicators (WGI) της Παγκόσμιας Τράπεζας για το 2015. Οι δείκτες WGI αναφέρονται σε έξι συνιστώσες: πολιτική σταθερότητα και απουσία βίας (political stability and absence of violence/terrorism), κυβερνητική αποδοτικότητα (government effectiveness), ποιότητα ρυθμιστικού συστήματος (regulatory quality), έννομη τάξη (rule of law), έλεγχο της διαφθοράς (control of corruption) και ελευθερία έκφρασης και ανάληψη ευθυνών (voice and accountability) για 215 χώρες. Με βάση την εκατοστημόριο κατάταξη¹, η Ελλάδα καταγράφει χαμηλή βαθμολογία συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες. Όλοι οι δείκτες μειώθηκαν το 2014 συγκριτικά με το 2010 εκτός από το δείκτη πολιτικής σταθερότητας και απουσίας βίας που αυξήθηκε κατά 5 μονάδες (από το 41,5 στο 46,6), καταγράφοντας σταδιακή βελτίωση από το 2010 και ύστερα (Διάγραμμα 2). Οι δείκτες κυβερνητικής αποδοτικότητας και έννομης τάξης ανέρχονται στο 69 και 67, αντίστοιχα, καταγράφοντας μικρή χειροτέρευση κατά 0,5 μονάδες συγκριτικά με το 2010. Ο δείκτης ελέγχου της διαφθοράς μειώθηκε κατά 3 μονάδες (από το 54,3 το 2010 στο 51,4 το 2014), ενώ μόνο το 2013 παρουσίασε βελτίωση. Ο δείκτης ελευθερίας έκφρασης και ανάληψης ευθυνών κατέγραψε σταδιακή μείωση από το 2010 και μετά αγγίζοντας τις 6 μονάδες (από το 73,5 το 2010 στο 67,5 το 2014). Τη μεγαλύτερη χειροτέρευση κατά 8 μονάδες καταγράφει ο δείκτης ποιότητας του ρυθμιστικού συστήματος (από 73,2 το 2010 στο 64,9 το 2014), με την υψηλότερη μείωση να παρατηρείται μετά το 2013.

1. Η εκατοστημόρια κατάταξη λαμβάνει τιμές μεταξύ του 0 και 100. Η τιμή 0 αντιστοιχεί στη χαμηλότερη κατάταξη ενώ η τιμή 100 στην υψηλότερη.

Διάγραμμα 2
Κατάταξη της Ελλάδας με βάση τους δείκτες Worldwide Governance Indicators

Πηγή: World Bank, "Worldwide Governance Indicators" 2015.

Η μελέτη του OECD (2015) παρουσιάζει τις επιδόσεις των κυβερνήσεων μέσα από τρεις συνιστώσες: το επίπεδο της απασχόλησης, τις διαδικασίες χάραξης πολιτικής και την αποδοτικότητα των πολιτικών παρεμβάσεων. Σε ό,τι αφορά στον τομέα της απασχόλησης χρησιμοποιήθηκαν από την Κεντρική Κυβέρνηση της χώρας μας διάφορα εργαλεία για τη μείωση των δαπανών όπως η μη ή η μερική αντικατάσταση του συνταξιοδοτούμενου προσωπικού, το πάγωμα των προσλήψεων, η ανάθεση εργασιών σε τρίτους, η αναπροσαρμογή των αμοιβών κυρίως για τα ανώτατα στελέχη ή το πάγωμα των μισθών. Αποτέλεσμα των μεταρρυθμίσεων ήταν το μέγεθος της απασχόλησης στο σύνολο του δημόσιου τομέα ως μερίδιο του εργατικού δυναμικού να μειωθεί μεταξύ του 2009 και 2013 (από 19,95% σε 17,54%), όταν ο μέσος όρος για τις χώρες του ΟΟΣΑ παρέμεινε σε σταθερά επίπεδα (19,32%).

Βασικός στόχος της χάραξης ρυθμιστικών παρεμβάσεων είναι ο σχεδιασμός και η εφαρμογή τους να διασφαλίζει το δημόσιο συμφέρον. Μέσω της σύστασης για τις ρυθμιστικές πρακτικές και πολιτικές του ΟΟΣΑ (OECD, 2012), οι χώρες δεσμεύτηκαν για την υιοθέτηση ρυθμιστικών πρακτικών στο σύνολο της κρατικής διοίκησης. Στην Ελλάδα υπάρχουν σημαντικά περιθώρια αύξησης της συμμετοχής των ενδιαφερόμενων φορέων στη διαδικασία εκπόνησης ρυθμιστικών κανόνων (stakeholder engagement and consultation) (OECD, 2015). Οι διαβουλεύσεις με τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τις οργανώσεις αφορούν κυρίως τις κύριες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις και αρκετά συχνά λαμβάνουν χώρα λίγες ημέρες πριν τα νομοθετήματα παρουσιαστούν στην κυβέρνηση, ενώ σπάνια ζητούνται σχόλια και παρατηρήσεις προκειμένου να αξιολογηθεί η απόδοση της εφαρμογής και να προταθούν βελτιώσεις.

Η χρήση ηλεκτρονικών υπηρεσιών (e-Government) αποτελεί λύση για πολλά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο δημόσιος τομέας μεταξύ των οποίων είναι η πρόσβαση, η διευκόλυνση της εσωτερικής και εξωτερικής διοικητικής διαδικασίας, η άρση διοικητικών βαρών και η αντιμετώπιση

της γραφειοκρατίας με σημαντικά οφέλη σε διαφάνεια, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα. Η χρήση διαδικτυακών υπηρεσιών (on line) από τους πολίτες και τις επιχειρήσεις είναι πολύ χρήσιμη για να εξασφαλίσει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, στα πλαίσια μιας δημόσιας διοίκησης με επίκεντρο το χρήστη (user-centric). Με την αξιοποίηση των ΤΠΕ διευκολύνεται το οιασδήποτε φύσεως έργο των δημόσιων υπηρεσιών (παραγωγικό, ελεγκτικό), ενισχύεται η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων με την ανάπτυξη καλύτερων και πιο ποιοτικών παραγωγικών διαδικασιών και υπηρεσιών, διευκολύνονται οι συναλλαγές με δημόσιους φορείς και εξυπηρετούνται καλύτερα επιχειρήσεις και πολίτες, ενώ ενισχύεται η ενημέρωση και η διαφάνεια. Επιπλέον, προωθείται η κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών ομάδων (ηλικιωμένοι, ΑΜΕΑ) παρέχοντας ψηφιακή πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, πολιτισμού ή διοικητικών υπηρεσιών και αναβαθμίζονται ποιοτικά τομείς όπως η εκπαίδευση (ψηφιακό σχολείο, δυνατότητα δια βίου μάθησης με ψηφιακά μέσα), η δημοσιονομική πολιτική (διαφάνεια, ελεγκτικοί μηχανισμοί, κτηματογράφηση, προμήθειες, εισπράξεις), η ώθηση της επιχειρηματικότητας με απλοποίηση διοικητικών διαδικασιών και συναλλαγών και η βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών.

Οι υπηρεσίες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης συνολικά (e-Government) στην Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2015a,b), φαίνεται να υστερούν σε σχέση με το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.-28. Ως προς το «Ψηφιακό Θεματολόγιο», το οποίο αποτελεί μια από τις επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες της «Στρατηγικής για την Ευρώπη 2020 - "Europe 2020"» (European Commission, 2010), η Ελλάδα υπολείπεται του ευρωπαϊκού μέσου όρου, ενώ σε μεγάλο ποσοστό δεικτών κατατάσσεται μεταξύ των χωρών με τις χαμηλότερες επιδόσεις. Η χώρα μας κατατάσσεται στις χαμηλής-επίδοσης χώρες (European Commission, 2015c,d) και οι επιδόσεις της είναι κάτω από το μέσο όρο των χωρών της ομάδας αυτής (26η θέση το 2015 με βαθμολόγηση 0,36 έναντι 0,39 του μέσου όρου των χωρών της ομάδας της ή 0,48 του μέσου όρου των χωρών της Ε.Ε.). Οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες του δημοσίου τομέα παρουσίασαν τη μεγαλύτερη βελτίωση το 2015 σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο και η χώρα μας κατετάγη στην 21η θέση σε σχέση με την 27η με αντίστοιχη βαθμολόγηση 0,35 έναντι 0,27, που όμως είναι αρκετά χαμηλότερη από το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε. (0,47). Το 2014 η χρήση ηλεκτρονικών υπηρεσιών από τους πολίτες της χώρας μας παρουσίασε βελτίωση σε σχέση με το 2013 και βρίσκεται αρκετά κοντά στο μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε. (45% έναντι 47%). Ομοίως, το ποσοστό των χρηστών του διαδικτύου που απέστειλαν συμπληρωμένα έντυπα στη δημόσια διοίκηση αυξήθηκε και διαμορφώθηκε στο 24%, κατά 2 μονάδες χαμηλότερο από το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.-28, αλλά πολύ κοντά στον ευρωπαϊκό στόχο (25%), ενώ υψηλότερο από το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.-28 είναι το αντίστοιχο ποσοστό μεταξύ των χρηστών του διαδικτύου (38%). Μικρή πρόοδος σημειώθηκε στην κατεύθυνση της παροχής φιλικών υπηρεσιών προς το χρήστη (από 50 το 2013 σε 54 το 2014 με κλίμακα βαθμολόγησης από 0 έως 100), αρκετά όμως χαμηλότερη επίδοση σε σχέση με το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.-28, που ανέρχεται περίπου στο 70 (European Commission, 2015c). Πρόοδος, επίσης, σημειώθηκε στην κατεύθυνση της βελτίωσης της διαφάνειας, η οποία θεωρείται πολύ σημαντική για τη χρήση ηλεκτρονικών υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης, εφόσον συμβάλλει στη αύξηση της εμπιστοσύνης των πολιτών. Ο σχετικός δείκτης από 23 το 2013 διαμορφώθηκε στο 29 το 2014, ωστόσο τα αποτελέσματα για τη χώρα μας εξακολουθούν να είναι δυσμενή συγκριτικά με το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.-28 (βαθμολόγηση 50).

Σύμφωνα με τον OECD (2015), η διαθεσιμότητα και προσβασιμότητα των κυβερνητικών δεδομένων (open government data) στους πολίτες, στις επιχειρήσεις και στο δημόσιο τομέα μπορεί να βελτιώσει την κυβερνητική διαφάνεια και λογοδοσία, να δημιουργήσει νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες και να προσφέρει καλύτερη πληροφόρηση στους πολίτες και στις κυβερνήσεις για άσκηση πολιτικής. Ο OURdata (Open, Useful, Reusable Government data) δείκτης του ΟΟΣΑ μετράει

την πρόθεση της κυβέρνησης ως προς τη διαθεσιμότητα, την προσβασιμότητα και την αξιοποίηση/επαναχρησιμοποίηση των κυβερνητικών δεδομένων. Ο δείκτης για την Ελλάδα το 2014 έλαβε την τιμή 0,63, λίγο πάνω από το μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ (0,58), υποδηλώνοντας τη δυνατότητα βελτίωσης τόσο στη διάθεση και πρόσβαση των δεδομένων αλλά και στην αξιοποίησή τους, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στη χρήση τους εντός της δημόσιας διοίκησης.

Με βάση τα αποτελέσματα της πιο πρόσφατα διαθέσιμης μελέτης του Παρατηρητηρίου για τη Διοικητική Μεταρρύθμιση της Κοινωνίας της Πληροφορίας ΑΕ (2012), για την ανάπτυξη και εισήδωση των υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης σε πολίτες και επιχειρήσεις στην Ελλάδα, περίπου ένας στους τρεις Έλληνες που έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο δήλωσε ότι έχει χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες του Δημοσίου που παρέχονται ηλεκτρονικά, με υψηλότερα ποσοστά χρήσης στις ηλικίες 35-54 ετών. Το 72% των χρηστών επισκέπτονται τις ιστοσελίδες των υπηρεσιών για λόγους πληροφόρησης, το 32% για να «κατεβάσει» ηλεκτρονικά διαθέσιμες αιτήσεις και λοιπά έντυπα, ενώ το 45% ολοκληρώνει συναλλαγές μέσω διαδικτύου (π.χ. υποβολή της φορολογικής δήλωσης). Επτά στους δέκα πολίτες δηλώνουν ικανοποιημένοι με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπηρεσιών του Δημοσίου και αναγνωρίζουν την εξοικονόμηση χρόνου και τη μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών ως τα κυριότερα οφέλη. Τα κυριότερα προβλήματα που συναντούν κατά τη χρήση των υπηρεσιών εντοπίζονται στη διαθεσιμότητα της ιστοσελίδας όπου φιλοξενείται η υπηρεσία και ακολουθούν προβλήματα σχετικά με το περιεχόμενο, την ακρίβεια και το επίπεδο επικαιροποίησης των παρεχομένων πληροφοριών, ενώ κάποιοι εκφράζουν την άποψη πως δεν νιώθουν ασφάλεια με την παροχή των προσωπικών τους δεδομένων στο διαδίκτυο. Οι περισσότεροι από όσους δεν έχουν κάνει χρήση των υπηρεσιών δεν γνώριζαν την ύπαρξή τους (34%), το 18% βρίσκει πολύπλοκη τη χρήση των υπηρεσιών ή του διαδικτύου, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό (16%) προτιμά την προσωπική επαφή με το δημόσιο υπάλληλο.

Αντίστοιχα, με βάση την έρευνα στις ελληνικές επιχειρήσεις (10+ εργαζόμενοι), περισσότερες από εννέα στις δέκα επιχειρήσεις χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για τις συναλλαγές τους με το Δημόσιο, ενώ υψηλότερα ποσοστά χρήσης συγκεντρώνουν η υποβολή φόρου εισοδήματος και η ηλεκτρονική υποβολή ΦΠΑ. Οι επιχειρήσεις δεν αξιολογούν αρνητικά τις υπηρεσίες, ωστόσο κρατούν επιφυλάξεις απέναντι σε μια πλήρως θετική αξιολόγηση. Το 53% των επιχειρήσεων δήλωσε ότι έχει αντιμετωπίσει δυσκολίες κατά τη χρήση των υπηρεσιών και το πρόβλημα με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης σχετίζεται με τη διαθεσιμότητα της εκάστοτε ιστοσελίδας και την εύρυθμη λειτουργία της. Ωστόσο, το 66% των επιχειρήσεων δήλωσαν «πολύ ικανοποιημένες» από τη χρήση των υπηρεσιών και άλλο ένα 9% «πάρα πολύ ικανοποιημένες», ενώ ένα σημαντικό ποσοστό (21,7%) δήλωσε «μέτρια ικανοποιημένο». Όλες σχεδόν οι επιχειρήσεις συμφώνησαν ότι ωφελούνται από τη χρήση υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, με την εξοικονόμηση χρόνου να αποτελεί το κατεξοχήν και κυρίαρχο όφελος. Οφέλη που σχετίζονται με τη διαφάνεια συναλλαγών και τη συμμετοχή στα κοινά δεν αναγνωρίστηκαν από τις επιχειρήσεις ως σημαντικά. Η ανησυχία για την ασφάλεια των στοιχείων προτάσσεται ως ο σημαντικότερος ανασταλτικός παράγοντας που συντελεί στη μη χρήση των υπηρεσιών (30,3%).

Σε ό,τι αφορά τις παρεχόμενες υπηρεσίες του δημοσίου τομέα, η έρευνα Gallup World Poll του ΟΟΣΑ το 2014 (OECD, 2015) υποστηρίζει ότι μόνο το 35%, το 45% και το 44% των Ελλήνων πολιτών δήλωσαν ικανοποιημένοι από τις παρεχόμενες υπηρεσίες του εθνικού συστήματος υγείας, του εκπαιδευτικού και του δικαστικού συστήματος, αντίστοιχα, έναντι του 71%, το 67% και το 54% των πολιτών, κατά μέσο όρο, των χωρών του ΟΟΣΑ. Το ποσοστό ικανοποίησης για το σύστημα υγείας μειώθηκε σημαντικά συγκριτικά με το 2007. Η μείωση αυτή συμπίπτει με τις σημαντικές περικοπές στις δημόσιες δαπάνες υγείας λόγω της οικονομικής ύφεσης και λιτότητας που βιώνει η χώρα μας, με αποτέλεσμα την αύξηση στο μερίδιο των δαπανών που καταβάλλονται απευθείας

από τους πολίτες για την πρόσβαση στις υπηρεσίες, αυξάνοντας τα οικονομικά εμπόδια για τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το θεσμικό πλαίσιο και η λειτουργία της δημόσιας διοίκησης στη χώρα μας, παρά τις προσπάθειες που έχουν καταβληθεί τα τελευταία χρόνια, εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από σοβαρές δυσλειτουργίες, όπως είναι: η ύπαρξη απαρχαιωμένων ή περιττών ρυθμίσεων, η πολυπλοκότητα, οι ασάφειες και οι αντιφάσεις, η καθυστέρηση έκδοσης των κανονιστικών πράξεων, προεδρικών διαταγμάτων και υπουργικών αποφάσεων που είναι απαραίτητες για την εφαρμογή των νόμων, η απουσία συγκροτημένου μηχανισμού και διαδικασιών συστηματικής αξιολόγησης της ποιότητας και των επιπτώσεων των θεσμικών παρεμβάσεων και βελτίωσης των υφιστάμενων ρυθμίσεων καθώς και η απουσία κωδικοποίησης. Ο τρόπος οργάνωσης της εργασίας, η κατανομή καθηκόντων, οι διαδικασίες και οι πρακτικές λειτουργίας των υπηρεσιών οδηγούν σε πολυδιάσπαση αρμοδιοτήτων, πολλαπλασιασμό των θέσεων ευθύνης, κατακερματισμό της οργάνωσης των υπηρεσιών και αδυναμία προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες ανάγκες και αρμοδιότητες. Παράλληλα παρατηρείται περιορισμένη αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εσωτερική λειτουργία των υπηρεσιών και τις συναλλαγές τους με τους πολίτες και τις επιχειρήσεις και επικαλύψεις αρμοδιοτήτων μεταξύ φορέων και υπηρεσιών. Το ανθρώπινο δυναμικό της δημόσιας διοίκησης, παρά τις προσπάθειες που έχουν καταβληθεί με μέτρα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης καθώς και με θεσμικά μέτρα, εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στις ανώτερες θέσεις της ιεραρχίας, έλλειψη προσωπικού εξειδικευμένων προσόντων σε κρίσιμους τομείς δημόσιας δράσης, περιχαράκωση καθηκόντων και αρμοδιοτήτων, αναντιστοιχία μεταξύ της στελέχωσης των υπηρεσιών και των πραγματικών αναγκών τους και απουσία άσκησης σύγχρονων στρατηγικών διαχείρισης προσωπικού.

Σημαντικές συνέπειες των παραπάνω δυσλειτουργιών είναι η επιβάρυνση των συναλλασσόμενων με σημαντικό διαχειριστικό κόστος, το οποίο συνιστά σοβαρό ανασταλτικό παράγοντα για την επιχειρηματικότητα, τις επενδύσεις και την οικονομική ανάπτυξη. Ταυτόχρονα η δημόσια διοίκηση επιβαρύνεται με υψηλό εσωτερικό κόστος διεκπεραίωσης γραφειοκρατικών διαδικασιών, μετακυλίνοντας το κόστος στους πολίτες και τις επιχειρήσεις, και κυρίως σε ομάδες πολιτών που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση και δεν διαθέτουν αυξημένη ικανότητα ή γνώσεις διαχείρισης των υποθέσεών τους (π.χ. άτομα χαμηλής μόρφωσης, μετανάστες κλπ.) αλλά και επιχειρήσεων (π.χ. πολύ μικρές επιχειρήσεις). Επίσης παρατηρείται δυσχέρεια στη διασφάλιση της διαφάνειας και την αντιμετώπιση της διαφθοράς.

Η χώρα μας στοχεύει στη διασφάλιση ισχυρής ανάπτυξης αντιμετωπίζοντας προκλήσεις όπως η δημοσιονομική εξυγίανση, η υψηλή ανεργία, η χαμηλή παραγωγικότητα καθώς και οι ανισότητες στην κατανομή των εισοδημάτων. Είναι απαραίτητη, επομένως, η υιοθέτηση μιας πολυδιάστατης προσέγγισης στη χάραξη της δημόσιας πολιτικής όπως ο ορθός σχεδιασμός πολιτικών, η δημιουργία κατάλληλων μηχανισμών που θα εμποδίσουν τον έλεγχο της δημόσιας πολιτικής από ομάδες ειδικών συμφερόντων, η διασφάλιση αποτελεσματικής εφαρμογής και η συνεχής παρακολούθηση και αξιολόγηση.

Παρά τις εκτεταμένες παρεμβάσεις στην κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης και τη βελτίωση της λειτουργίας της, βασικοί στόχοι παραμένουν: (α) η περαιτέρω αναδιοργάνωση του δημόσιου τομέα με στόχο τη μείωση των δαπανών, την αύξηση της αποδοτικότητας και της παραγωγικότητας, (β) η μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης με στόχο πιο ευέλικτες, οικονομικότερες και αποτελεσματικότερες διοικητικές δομές, (γ) η βελτίωση των παρε-

χόμενων από το Δημόσιο υπηρεσιών με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του πολίτη σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής, τη στήριξη της επιχειρηματικότητας, των επενδύσεων και της εξωστρέφειας, (δ) η πλήρης αξιοποίηση των ΤΠΕ, η παροχή επαρκών και ποιοτικών ψηφιακών υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις και τους πολίτες και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημοσίου τομέα με χρήση ΤΠΕ και (ε) η ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών στις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών.

Ειδικότερα σε σχέση με τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης, θα μπορούσαν να υιοθετηθούν εξειδικευμένες παρεμβάσεις όπως: (α) η ολοκλήρωση των διαδικασιών αξιολόγησης διοικητικών δομών και προσωπικού, ορθολογικής ανακατανομής του προσωπικού και η πρόσληψη νέων υπαλλήλων με υψηλά προσόντα, σε τομείς προτεραιότητας (φορολογική διοίκηση, ανεξάρτητες ρυθμιστικές αρχές, τομείς ενίσχυσης εξωστρέφειας κλπ.), ώστε να μπορέσει η Ελλάδα να αναζωογονήσει και να αναβαθμίσει το ανθρώπινο κεφάλαιο, τις δεξιότητες και τις επιδόσεις της δημόσιας διοίκησης, (β) η υιοθέτηση διαδικασιών συστηματικής αξιολόγησης της ποιότητας και των επιπτώσεων των νομοθετικών παρεμβάσεων, η κατάργηση απαρχαιωμένων ή περιττών ρυθμίσεων, η απλοποίηση και η βελτίωση του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου, η κωδικοποίηση και εισαγωγή αποτελεσματικότερων διαδικασιών εξυπηρέτησης των επιχειρήσεων και των πολιτών με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της ελκυστικότητας της χώρας για επενδύσεις.

Σε σχέση με τον εκσυγχρονισμό των δημοσίων υπηρεσιών και την ανάπτυξη των υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, εξειδικευμένες παρεμβάσεις που μπορούν να συμβάλουν στη βελτίωση της λειτουργίας είναι: (α) η ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών για τον πολίτη σε μια σειρά από κρίσιμους τομείς (δημόσια διοίκηση, υγεία, παιδεία, κλπ.) με στόχο τη βελτίωση και τη μείωση του κόστους των προσφερόμενων υπηρεσιών, (β) η ανάπτυξη εφαρμογών για προσφορά ψηφιακών υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις (π.χ. φορολογικές συναλλαγές, συναλλαγές με ασφαλιστικούς οργανισμούς, με φορείς αυτοδιοίκησης), (γ) η ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών σε περιφερειακό επίπεδο με στόχο την άρση περιφερειακών ανισοτήτων στη χρήση των ΤΠΕ που αποτελούν ανασχετικό παράγοντα της ισότιμης πρόσβασης των πολιτών στις νέες τεχνολογίες, (δ) η αύξηση του ποσοστού των βασικών δημοσίων υπηρεσιών που είναι πλήρως διαθέσιμες ηλεκτρονικά, η ανάπτυξη και η χρησιμοποίηση σύγχρονων και προσβάσιμων υπηρεσιών και (ε) δράσεις που συμβάλλουν στη ρύθμιση θεσμικών ζητημάτων τα οποία καθυστερούν τη διάδοση νέων ηλεκτρονικών υπηρεσιών (θέματα ασφάλειας όπως ψηφιακή υπογραφή, διαχείριση προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων, κανονισμοί για χρηματοοικονομικές συναλλαγές μέσω νέων τεχνολογιών κινητών επικοινωνιών κλπ.) καθώς και την αντιμετώπιση θεμάτων ψηφιακής ασφάλειας σε επίπεδο επιχειρήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κοινωνία της Πληροφορίας ΑΕ, Παρατηρητήριο για τη Διοικητική Μεταρρύθμιση (2012). *Έρευνα για την ανάπτυξη και διείσδυση των υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης σε πολίτες και επιχειρήσεις*, Αθήνα.

Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (2014). *Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020*, Αθήνα.

European Commission (2015a). "Digital Agenda for Europe. A Europe 2020 Initiative. Digital Agenda Targets Progress report 2015". <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/download-scoreboard-reports>.

European Commission (2015b). "Digital Agenda for Europe. A Europe 2020 Initiative. Trends in European Digital Public Services in the EU 2015". <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/download-scoreboard-reports>.

- European Commission (2015c). *Country Factsheets – e-Government Benchmark Report 2015*.
- European Commission (2015d). *Digital Economy and Society Index 2015. Country Profile. Greece*.
- European Commission (2014). “E-Government in Greece”. <http://epractice.eu>.
- European Commission (2010). *Europe 2020: A European strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*, Brussels 3.3.2010, COM(2010)2020.
- Institute for Management Development (IMD) (2015). *World Competiveness Yearbook 2015*.
- Institute for Management Development (IMD) (2014). *World Competiveness Yearbook 2014*.
- Institute for Management Development (IMD) (2010). *World Competiveness Yearbook 2010*.
- OECD (2015). *Government at a Glance 2015*, OECD Publishing, Paris.
http://dx.doi.org/10.1787/gov_glance-2015-en.
- OECD (2012). *Recommendations of the Council of the Regulatory Policy and Governance*, OECD Publishing, Paris.
- World Bank (2015). “Worldwide Governance Indicators”, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>.
- World Economic Forum (2014). *The Global Competitiveness Report 2014-2015*.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΜΙΚΡΟΜΕΣΑΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Αλεξάνδρα Κοντόλαιμου, Ερευνήτρια ΚΕΠΕ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ)¹ διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στις οικονομίες των ευρωπαϊκών χωρών, συμβάλλοντας σημαντικά στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και εισοδήματος, στην εισαγωγή νέων τεχνολογιών και στην ανάπτυξη εξαγωγικού εμπορίου. Η μεγάλη σημασία τους αποτυπώνεται αριθμητικά στα μεγάλα ποσοστά συγκέντρωσής τους στην ΕΕ-28 (το 99,8% των επιχειρήσεων είναι ΜΜΕ) και στα σημαντικά μερίδιά τους στην απασχόληση (67%) και στην προστιθέμενη αξία (57,5%). Η συμβολή τους στην ελληνική οικονομία είναι ακόμα μεγαλύτερη, με τις ΜΜΕ να συγκεντρώνουν το 86,5% των συνολικά απασχολούμενων στη χώρα και να παράγουν το 72,8% της συνολικής προστιθέμενης αξίας². Η πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση έχει πυροδοτήσει εκ νέου το ερευνητικό, ακαδημαϊκό και πολιτικό ενδιαφέρον για τις ΜΜΕ, εστιάζοντας κυρίως στις επιπτώσεις της κρίσης σε αυτόν τον νευραλγικό τομέα της οικονομίας και στα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν για τη στήριξή τους.

Πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι οι ΜΜΕ επηρεάστηκαν περισσότερο από την παγκόσμια οικονομική κρίση σε σχέση με τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις (OECD, 2015· Wehinger, 2014). Ωστόσο, μεταξύ των χωρών παρατηρείται σημαντική ετερογένεια ως προς το μέγεθος και το είδος των επιπτώσεων της κρίσης, με τις ΜΜΕ στις οικονομίες του Ευρωπαϊκού Νότου να έχουν υποστεί μεγαλύτερο πλήγμα (OECD, 2015). Σύμφωνα με στοιχεία εκτιμήσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2014)³ από το 2008 έως το 2014, οι ΜΜΕ στην Ελλάδα μειώθηκαν σε αριθμό κατά 26,6%, με τα μερίδιά τους σε όρους απασχόλησης και προστιθέμενης αξίας να έχουν συρρικνωθεί κατά 29,3% και 40,2%, αντίστοιχα. Επίσης, επισημαίνονται σημαντικές απώλειες όσον αφορά την παραγωγικότητα της εργασίας στις ελληνικές ΜΜΕ, με συνέπεια τη διεύρυνση του χάσματος παραγωγικότητας μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ-28 και τη μείωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών ΜΜΕ στην Ευρώπη.

Οι ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες της κρίσης στις ελληνικές ΜΜΕ συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τη μεγαλύτερη δυσκολία εξεύρεσης δανειακών κεφαλαίων σε συνθήκες έλλειψης ρευστότητας και χρηματοδοτικής στενότητας (π.χ. Anderson & Stallings, 2014). Πρόσφατες εμπειρικές έρευνες επιβεβαιώνουν την αρνητική επίδραση της πιστωτικής ασφυξίας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην επίδοση των ΜΜΕ (π.χ. Dimelis, Giotopoulos & Louri, 2013). Ειδικότερα για την Ελλάδα, το πολύ μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων, ο προσανατολισμός τους στην εγχώρια αγορά

1. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως μικρομεσαία επιχείρηση ορίζεται εκείνη η οποία απασχολεί λιγότερους από 250 εργαζομένους και της οποίας ο κύκλος εργασιών δεν υπερβαίνει τα 50 εκατ. ευρώ ή το σύνολο του ετήσιου ισολογισμού δεν υπερβαίνει τα 43 εκατ. ευρώ.

2. Στοιχεία Eurostat για το 2012 (πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία για την Ελλάδα).

3. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται αναλυτικά σε πρόσφατο τεύχος της «Ελληνικής Οικονομίας» του ΚΕΠΕ (βλ. Αθανασίου, 2015).

και η εξάρτησή τους από τον τραπεζικό δανεισμό καθιστούν ακόμα πιο δύσκολη τη χρηματοδότηση των ΜΜΕ εν μέσω κρίσης, μειώνοντας την πιθανότητα επιβίωσής τους (OECD, 2015).

Σε αυτό το πλαίσιο, το παρόν άρθρο εστιάζει στους χρηματοδοτικούς περιορισμούς των ΜΜΕ κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, αναδεικνύοντας τη σοβαρότητα του προβλήματος μέσα από τη διερεύνηση των επιμέρους διαστάσεών του. Η επόμενη ενότητα προβάλλει την κρισιμότητα του ζητήματος χρηματοδότησης, όπως την αντιλαμβάνονται οι ελληνικές ΜΜΕ, δηλαδή από την πλευρά της πιστωτικής ζήτησης. Η ενότητα 3 επικεντρώνεται στα ειδικότερα προβλήματα που συνδέονται με την προσφορά τραπεζικού δανεισμού στις ΜΜΕ. Το άρθρο ολοκληρώνεται με τα κύρια συμπεράσματα και κάποιες κατευθύνσεις πολιτικής να διατυπώνονται στην τελευταία ενότητα.

2. Η ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΩΣ ΤΟ ΚΥΡΙΟΤΕΡΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΜΕ

Ένα αρκετά μεγάλο πλήθος πληροφοριών και στοιχείων που αφορούν τη χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών ΜΜΕ μπορούν να αντληθούν από την έρευνα πεδίου που διεξάγει συστηματικά η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα⁴. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του τελευταίου γύρου της έρευνας⁵, η *εύρεση πελατών* θεωρείται το πλέον σημαντικό πρόβλημα για τις ΜΜΕ της Ευρωζώνης, καθώς αναγνωρίζεται ως τέτοιο από το 26% των ΜΜΕ, με τους υπόλοιπους παράγοντες να αναφέρονται με αρκετά μικρότερη συχνότητα (Διάγραμμα 1). Αξίζει να σημειωθεί ότι λιγότερο συχνά στο σύνολο των ευρωπαϊκών ΜΜΕ αναφέρεται η *πρόσβαση σε χρηματοδότηση*, καθώς μόνο το 11% των ΜΜΕ αναγνωρίζει τον συγκεκριμένο παράγοντα ως το σημαντικότερο πρόβλημα που καλείται να αντιμετωπίσει.

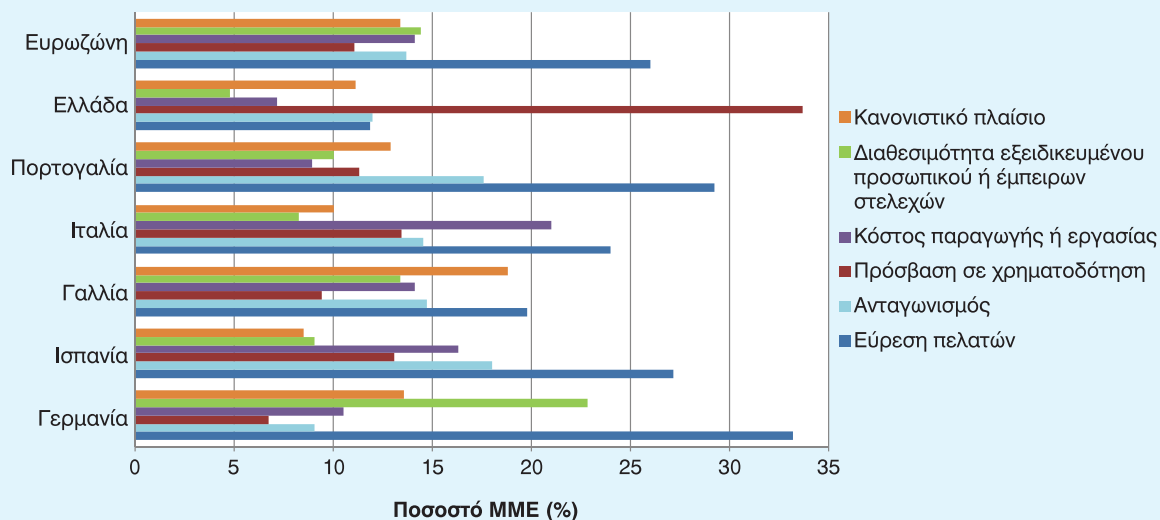
Εστιάζοντας σε συγκεκριμένες χώρες στο Διάγραμμα 1, είναι φανερό ότι οι ελληνικές ΜΜΕ διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς τις απαντήσεις τους από τις ΜΜΕ όχι μόνο των μεγαλύτερων χωρών της Ευρωζώνης (Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία και Ισπανία) αλλά και χωρών με μέγεθος παρόμοιο με αυτό της Ελλάδας, όπως είναι η Πορτογαλία. Πιο συγκεκριμένα, σε ποσοστό 34% (το μεγαλύτερο στην Ευρωζώνη) οι ελληνικές ΜΜΕ αναγνωρίζουν την *πρόσβαση σε χρηματοδότηση* ως το κυριότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν, ενώ ακολουθούν ο *ανταγωνισμός* (11,8%), η *εύρεση πελατών* (12%), το *κανονιστικό πλαίσιο* (11%), το *κόστος παραγωγής ή εργασίας* (7%) και η *διαθεσιμότητα εξειδικευμένου προσωπικού ή έμπειρων στελεχών* (5%). Σε θέματα χρηματοδότησης φαίνεται να αποδίδουν μικρότερη σημασία οι ΜΜΕ στη Γερμανία (7%) και στη Γαλλία (9%), ενώ πολύ χαμηλότερο από αυτό της Ελλάδας είναι και το αντίστοιχο ποσοστό της Πορτογαλίας (11%).

Η διαχρονική ανάλυση των απαντήσεων αναφορικά με τη δυσκολία πρόσβασης σε χρηματοδοτικούς πόρους από τις ΜΜΕ (Διάγραμμα 2) αναδεικνύει τη βαρύνουσα σημασία που αποδίδουν οι ελληνικές ΜΜΕ στο συγκεκριμένο πρόβλημα από το 2009, δηλαδή από την αρχή της οικονομικής κρίσης. Είναι φανερό ότι, ανάμεσα στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου που επηρεάστηκαν περισσότερο, το πρόβλημα χρηματοδότησης των ΜΜΕ είναι πιο έντονο στην Ελλάδα κατά την

4. Η εν λόγω έρευνα αναφέρεται στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση των επιχειρήσεων (Survey on the access to finance of enterprises-SAFE) και το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος που χρησιμοποιεί αποτελείται από ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται σε έναν αριθμό ευρωπαϊκών χωρών. Περισσότερες πληροφορίες παρέχονται στο: <https://www.ecb.europa.eu/stats/money/surveys/sme/html/index.en.html>.

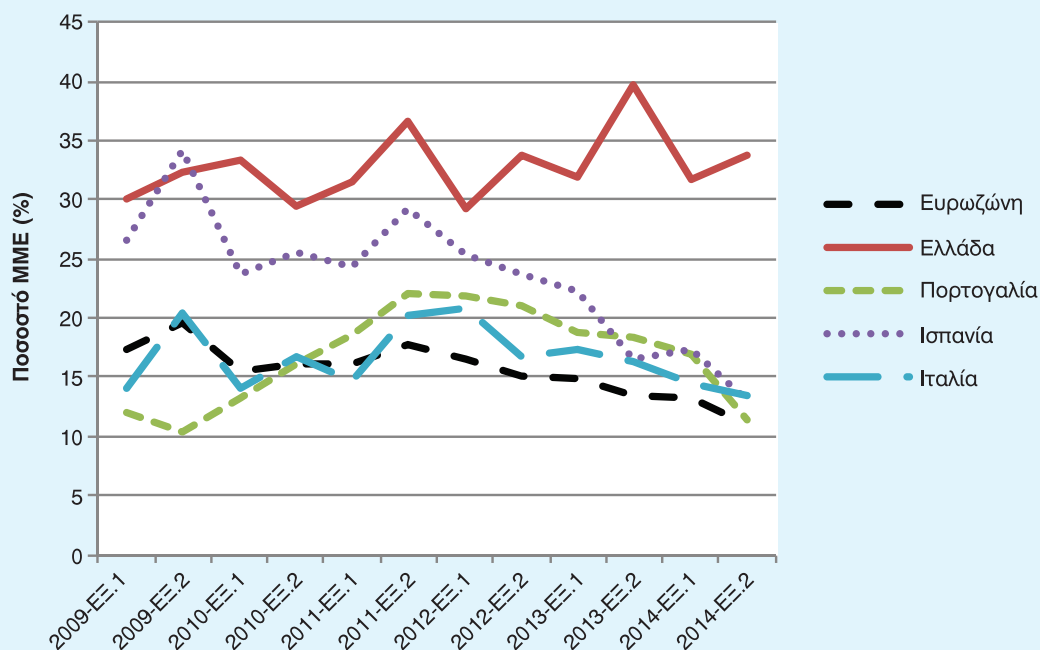
5. Τα ερωτηματολόγια του τελευταίου γύρου της έρευνας συμπληρώθηκαν το διάστημα Οκτωβρίου 2014 -Μαρτίου 2015 και οι απαντήσεις (όπου ζητείται χρονικός προσδιορισμός στο παρελθόν) αφορούν τους 6 μήνες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας.

Διάγραμμα 1
Το πιο σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι ΜΜΕ

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Έρευνα για την πρόσβαση σε χρηματοδότηση των επιχειρήσεων (SAFE Survey), Οκτώβριος 2014-Μάρτιος 2015.

Διάγραμμα 2
Η πρόσβαση σε χρηματοδότηση ως το πιο σημαντικό πρόβλημα των ΜΜΕ, 2009-2014

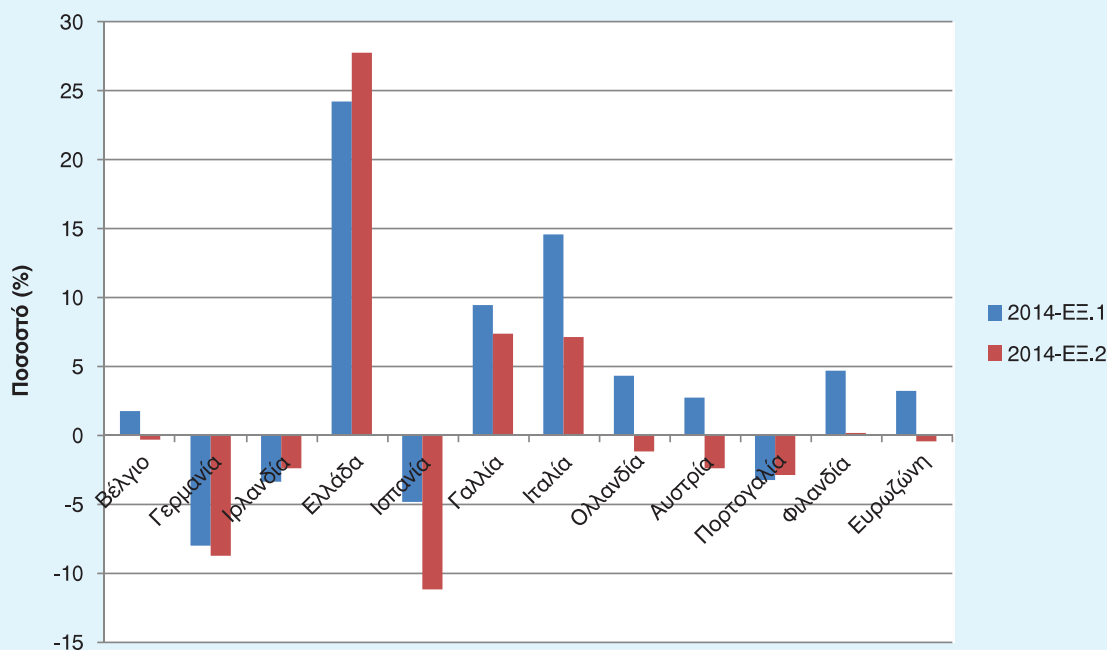
Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Έρευνα για την πρόσβαση σε χρηματοδότηση των επιχειρήσεων (SAFE Survey), Οκτώβριος 2014-Μάρτιος 2015.

Σημείωση: Οι παρατηρήσεις αφορούν εξάμηνα των υπό εξέταση ετών.

περίοδο 2010-2014, όταν εμφανίζεται ως πρωταρχικό εμπόδιο για μεγάλο ποσοστό ΜΜΕ, αγγίζοντας το 40% το δεύτερο εξάμηνο του 2013. Είναι χαρακτηριστικό, επίσης, ότι η τάση τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα είναι αύξουσα (έστω και σε μικρό βαθμό) σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες του Νότου, όπου το ποσοστό των ΜΜΕ που αποδίδουν μέγιστη σημασία στη χρηματοδότηση φαίνεται να φθίνει από το δεύτερο εξάμηνο του 2011, με πιο έντονη την πτώση στην Ισπανία. Όπως λοιπόν γίνεται αντιληπτό από το Διάγραμμα 2, τα αποτελέσματα της έρευνας τα τελευταία χρόνια καταγράφουν μια τάση σύγκλισης των χωρών του Νότου ακολουθώντας τη γενική τάση στην Ευρώπη, με εξαίρεση την περίπτωση της Ελλάδας όπου παρατηρείται απόκλιση, καθιστώντας την πρόσβαση σε χρηματοδότηση ως μείζον διαχρονικό πρόβλημα για τις ελληνικές ΜΜΕ.

Η μεγάλη έλλειψη δανειακών κεφαλαίων που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜΜΕ αποτυπώνεται επίσης χαρακτηριστικά στο *κενό εξωτερικής χρηματοδότησης* (external financing gap). Ο εν λόγω δείκτης μετράει την απόκλιση (όπως γίνεται αντιληπτή από την επιχείρηση) της ανάγκης της επιχείρησης για χρηματοδοτικά κεφάλαια από εξωτερικές πηγές (τραπεζικά δάνεια και υπεραναλήψεις, εμπορική πίστωση, μετοχές και χρεόγραφα) και της διαθεσιμότητας κεφαλαίων (European Central Bank, 2015). Από τις σχετικές απαντήσεις των ΜΜΕ, όπως απεικονίζονται στο Διάγραμμα 3, συνάγεται ότι οι ελληνικές ΜΜΕ παρουσιάζουν το μεγαλύτερο χρηματοδοτικό κενό στην Ευρωζώνη (28%), το οποίο μάλιστα το δεύτερο εξάμηνο του 2014 εμφανίζεται αυξημένο κατά 4 περίπου ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με τον αμέσως προηγούμενο γύρο της έρευνας που αφορά το πρώτο εξάμηνο του 2014. Σε όλες τις υπόλοιπες χώρες καταγράφεται βελτίωση στον εν λόγω δείκτη, με τις ΜΜΕ στο Βέλγιο και την Φιλανδία να αναφέρουν μηδενικό χρηματοδοτικό κενό στην τελευταία έρευνα και στις άλλες χώρες, (με εξαίρεση τη Γαλλία και την Ιταλία), οι ΜΜΕ να δηλώνουν υπερκάλυψη των αναγκών τους σε χρηματοδοτικά κεφάλαια (αρνητικό χρηματοδοτικό κενό).

Διάγραμμα 3
Κενό εξωτερικής χρηματοδότησης των ΜΜΕ στην Ευρωζώνη

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Έρευνα για την πρόσβαση σε χρηματοδότηση των επιχειρήσεων (SAFE Survey), Οκτώβριος 2014-Μάρτιος 2015.

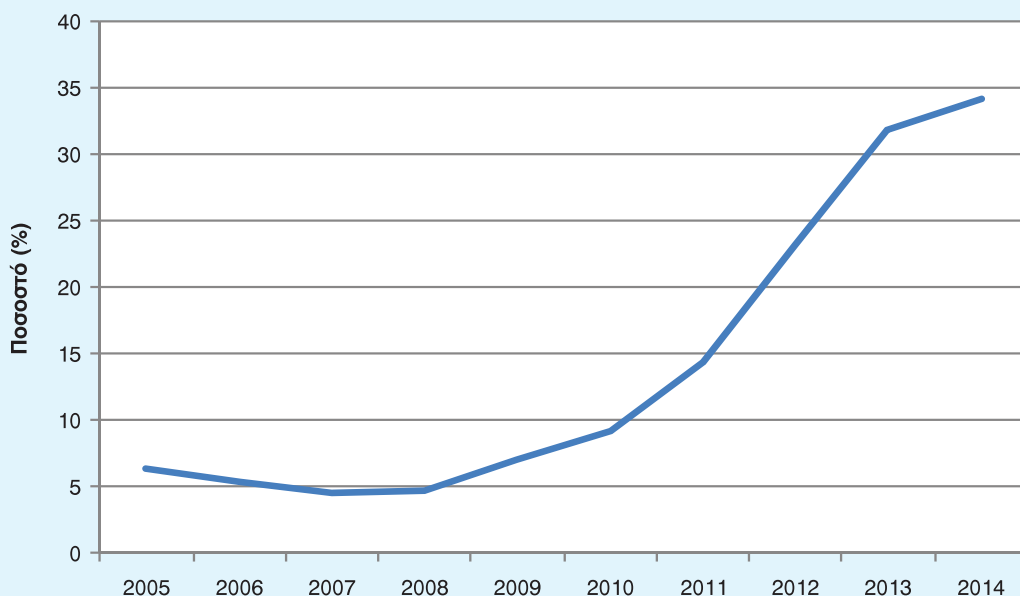
3. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΤΗ ΔΑΝΕΙΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΜΕ ΑΠΟ ΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Οι ελληνικές τράπεζες, αν και αρχικά αντιστάθηκαν στην παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, στη συνέχεια επηρεάστηκαν αναπόφευκτα από την κρίση δημόσιου χρέους που βύθισε την Ελλάδα σε παρατεταμένη ύφεση και οδήγησε σε άνευ προηγουμένου συνθήκες πιστωτικής ασφυξίας. Πιο συγκεκριμένα, η χρηματοδοτική ικανότητα των ελληνικών τραπεζών έχει υποβαθμιστεί σημαντικά λόγω της μειωμένης πρόσβασης σε διεθνή χρηματοδότηση, των μαζικών εκροών καταθέσεων και της μείωσης στην αξία των κρατικών χρεωστικών τίτλων που είχαν στην κατοχή τους. Η έκθεση των ελληνικών τραπεζών στο χρέος του ελληνικού Δημοσίου ήταν μεγαλύτερη σε σχέση με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ φθάνοντας στο 25% του ΑΕΠ (OECD, 2015).

Μεγάλη είναι, επίσης, η πίεση που ασκούν στις ελληνικές τράπεζες τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, τα οποία κατά τη διάρκεια της κρίσης αυξήθηκαν ραγδαία ξεπερνώντας στο σύνολό τους τα 100 δισ. ευρώ, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία για το 4^ο τρίμηνο του 2015 (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015). Στο Διάγραμμα 4 φαίνεται η ανοδική τους διαχρονική πορεία, με το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως προς το σύνολο από 4,7% το 2008 να εκτινάσσεται στο 34,3% το 2014, παρουσιάζοντας αύξηση κατά περίπου 30 ποσοστιαίες μονάδες μέσα σε 6 χρόνια. Παράλληλα και ως άμεση συνέπεια όλων των παραπάνω, τα τελευταία χρόνια οι τράπεζες είναι ολοένα και πιο διστακτικές και απρόθυμες ως προς τη χορήγηση νέων δανείων και ανάληψη πρόσθετου πιστωτικού κινδύνου. Αυτή η συμπεριφορά αντανακλάται, όπως είναι αναμενόμενο, στο ύψος των τραπεζικών χορηγήσεων, με το χαρτοφυλάκιο των επιχειρηματικών δανείων να συρρικνώνεται κατά την περίοδο της κρίσης, όπως απεικονίζεται χαρακτηριστικά στο Διάγραμμα 5. Ει-

Διάγραμμα 4

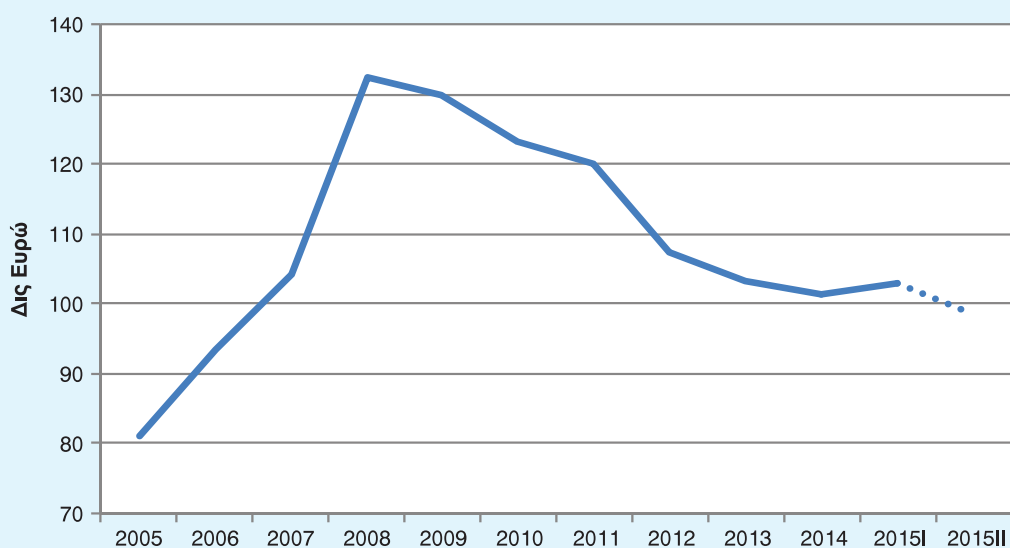
Μη εξυπηρετούμενα τραπεζικά δάνεια ως ποσοστό των συνολικών δανείων στην Ελλάδα, 2005-2014

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα (Δείκτες παγκόσμιας ανάπτυξης)⁶.

6. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=GRC&series=&period=#>.

Διάγραμμα 5
Τραπεζικά δάνεια σε επιχειρήσεις στην Ελλάδα, 2005-2015 (υπόλοιπο δανείων)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας (διάφορα τεύχη).

Σημείωση: Οι δύο τελευταίες παρατηρήσεις, 2015I και 2015II, αφορούν το α' και το β' τρίμηνο του 2015, αντίστοιχα.

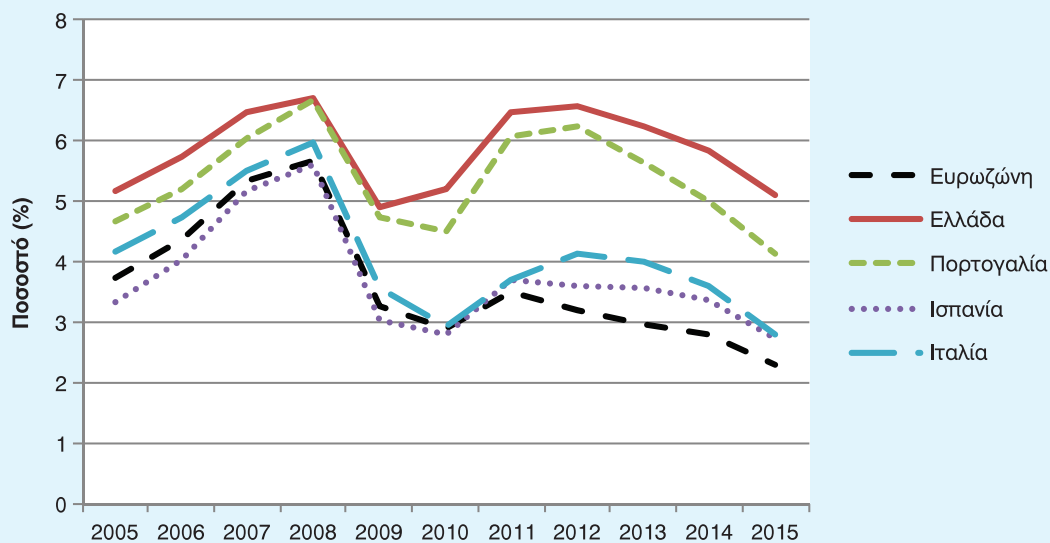
δικότερα, ενώ από το 2005 έως το 2008 το συνολικό ποσό χορηγήσεων προς τις ελληνικές επιχειρήσεις παρουσιάζει απότομη αύξηση κατά 63% ξεπερνώντας τα 132 δις. ευρώ το 2008, στη συνέχεια ακολουθεί καθοδική πορεία φθάνοντας τα 98,5 δις. ευρώ το β' τρίμηνο του 2015.

Ταυτόχρονα, το κόστος δανεισμού για τις ελληνικές επιχειρήσεις είναι ιδιαίτερα αποθαρρυντικό, παραμένοντας σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με την πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 6, αν και ο συγκεκριμένος δείκτης⁷ ακολουθεί τη γενική διαχρονική τάση στην Ευρωζώνη, από το 2009 η διαφορά φαίνεται να αυξάνεται, ξεπερνώντας τις 3 ποσοστιαίες μονάδες το 2012 (6,57% στην Ελλάδα και 3,21% στην Ευρωζώνη). Ωστόσο, μετά το 2012 ο εν λόγω δείκτης ακολουθεί πτωτική πορεία, μειώνοντας και τη διαφορά με τον αντίστοιχο της Ευρωζώνης στις 2,8 ποσοστιαίες μονάδες, σύμφωνα με τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία για το 2015. Στις υπόλοιπες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου το κόστος δανεισμού των επιχειρήσεων καταγράφει αντίστοιχη πορεία, με την Πορτογαλία να προσεγγίζει την Ελλάδα, ενώ η Ισπανία και η Ιταλία να βρίσκονται αρκετά κοντά στον δείκτη της Ευρωζώνης.

Εστιάζοντας στις αιτήσεις των ΜΜΕ για τραπεζικά δάνεια, τα ευρήματα της έρευνας της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικά. Ειδικότερα, η Ελλάδα εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό επιτυχίας (21%) των αιτήσεων των ΜΜΕ για τραπεζικό δάνειο στην Ευρωζώνη, ενώ για το σύνολο των ευρωπαϊκών ΜΜΕ το αντίστοιχο ποσοστό ξεπερνά το 64% (Διάγραμμα 7). Στην ίδια κατεύθυνση, οι ελληνικές ΜΜΕ δηλώνουν ένα από τα υψηλότερα ποσοστά καθολικής απόρριψης των αιτημάτων τους για χρηματοδότηση από τις τράπεζες, που φθάνει το 21,5%, με το αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρωζώνη να μην ξεπερνά το 8%. Επίσης, σημαντικά μεγαλύτερα

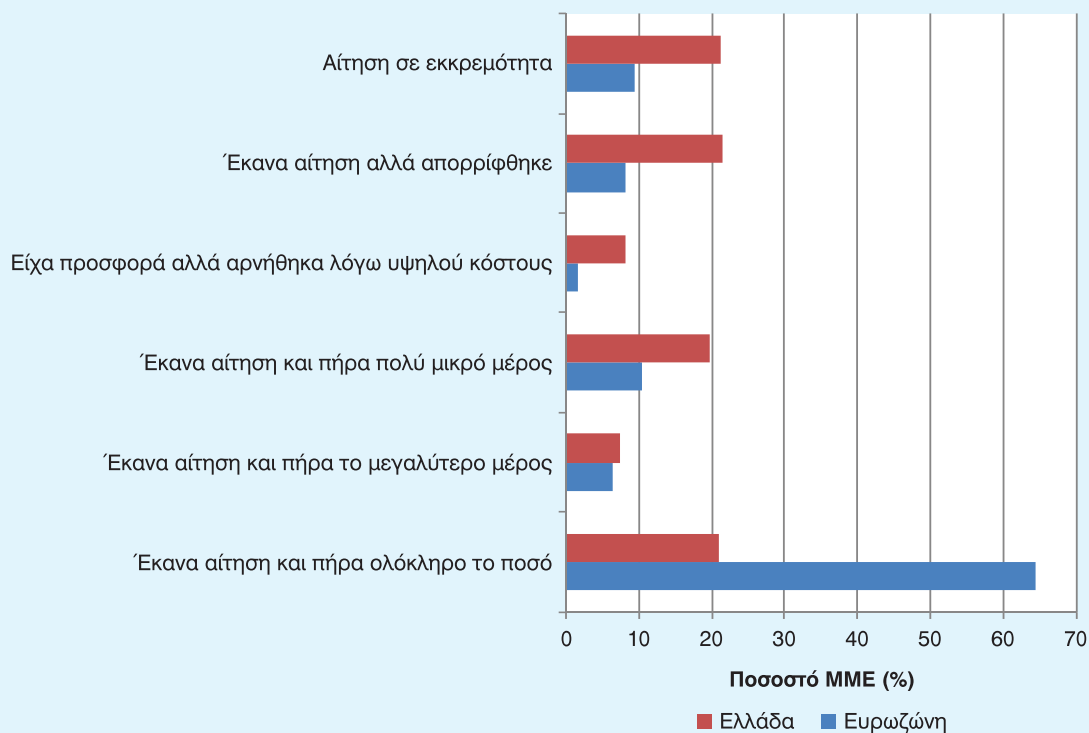
7. Ο δείκτης αυτός κατασκευάζεται με βάση τα εναρμονισμένα επιτόκια βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων δανείων που παρέχουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της Ευρωζώνης σε μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις (European Central Bank, 2013).

Διάγραμμα 6
Κόστος δανεισμού επιχειρήσεων, 2005-2015

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

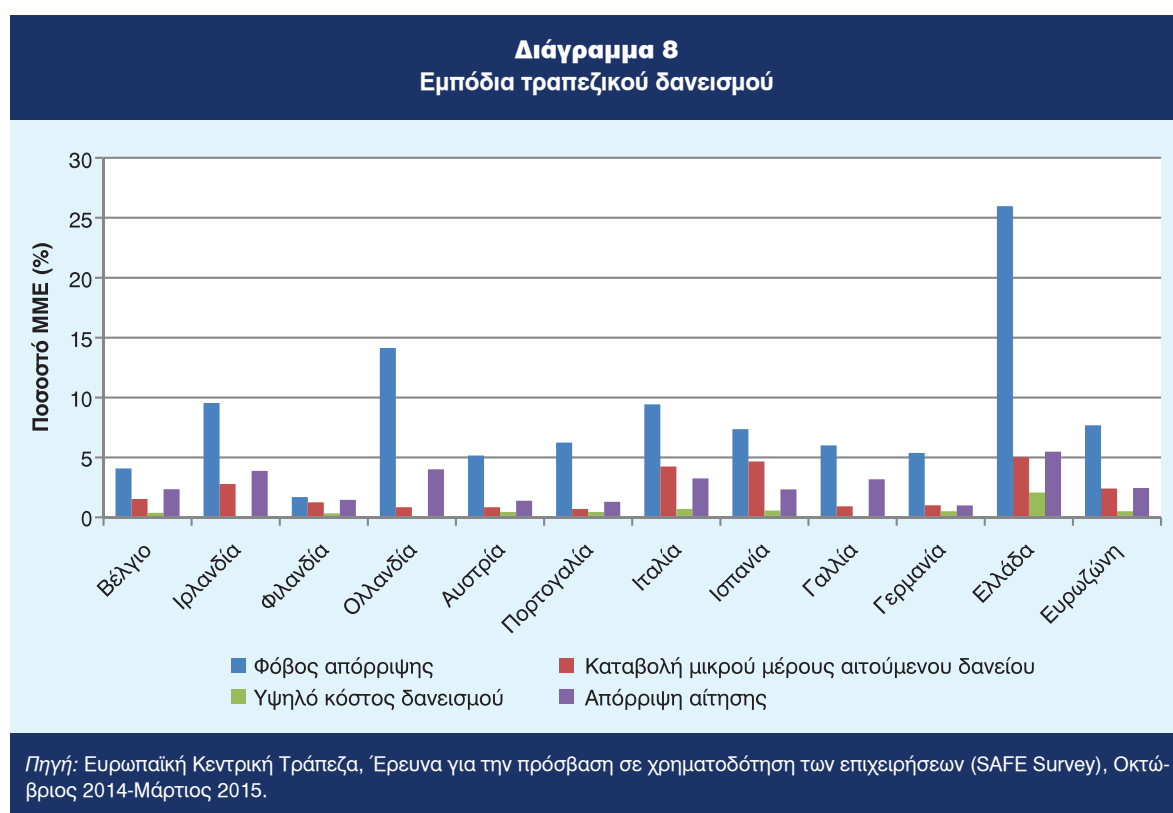
Διάγραμμα 7
Αποτέλεσμα αίτησης για τραπεζικό δάνειο από ΜΜΕ

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Έρευνα για την πρόσβαση σε χρηματοδότηση των επιχειρήσεων (SAFE Survey), Οκτώβριος 2014-Μάρτιος 2015.

ποσοστά των ελληνικών ΜΜΕ σε σχέση με τις ευρωπαϊκές δηλώνουν ότι οι αιτήσεις τους για δάνειο εκκρεμούν, εγκρίνονται μερικώς, ή ότι απορρίπτονται οι ίδιες οι ΜΜΕ προσφερόμενα δάνεια λόγω υψηλού κόστους δανεισμού.

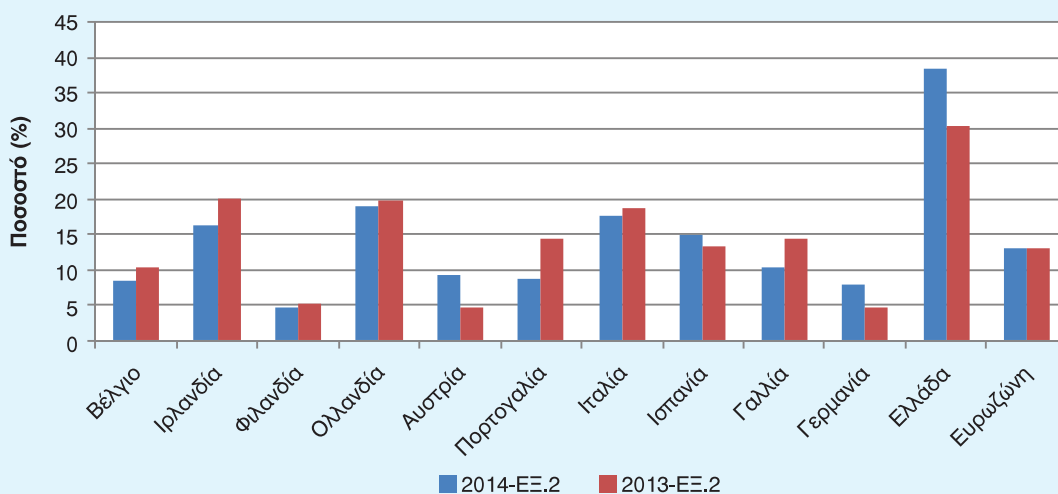
Αναφορικά με τους παράγοντες που δρουν ανασταλτικά στον δανεισμό των ΜΜΕ από τις τράπεζες, ο φόβος απόρριψης της αίτησης για δάνειο θεωρείται ως το πλέον σημαντικό εμπόδιο στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης, καθώς αναφέρεται πιο συχνά σε σχέση με τους υπόλοιπους παράγοντες (Διάγραμμα 8). Ωστόσο, το ποσοστό των ΜΜΕ που θεωρούν τον φόβο απόρριψης ως πρωταρχικό χρηματοδοτικό περιορισμό είναι 26% στην Ελλάδα, έναντι 5% στη Γερμανία και κάτω από 8% στην Ευρωζώνη. Όσον αφορά τους υπόλοιπους παράγοντες, τα συγκριτικά μεγαλύτερα ποσοστά που καταγράφονται στην Ελλάδα δείχνουν ότι τα εν λόγω εμπόδια είναι περισσότερο σημαντικά για τον τραπεζικό δανεισμό των ελληνικών ΜΜΕ σε σχέση με τον δανεισμό των ΜΜΕ σε άλλες χώρες.

Αυτό αντανακλάται και στον συνολικό δείκτη εμποδίων χρηματοδότησης⁸ από τραπεζικά ιδρύματα (Διάγραμμα 9), σύμφωνα με τον οποίο η Ελλάδα τοποθετείται στην πρώτη θέση μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης με ποσοστό 39% στην τελευταία έρευνα (δεύτερο εξάμηνο του 2014) έναντι μόλις 13% στην Ευρωζώνη. Τέλος, η αύξηση του δείκτη κατά εννιά ποσοστιαίες μονάδες το 2014 σε σχέση με το προηγούμενο έτος (έρευνα δεύτερου εξαμήνου 2013) υποδηλώνει ότι οι ΜΜΕ στην Ελλάδα αντιλαμβάνονται αύξηση των εμποδίων χρηματοδότησης το τελευταίο έτος, σε αντίθεση με τις ΜΜΕ στην πλειονότητα των άλλων χωρών της Ευρωζώνης που δηλώνουν μείωση των χρηματοδοτικών περιορισμών.

8. Ο δείκτης αυτός συναθροίζει τα ποσοστά των ΜΜΕ που δηλώνουν απόρριψη αίτησής τους για δάνειο, άρνηση από τις ίδιες προσφερόμενου δανείου λόγω υψηλού κόστους, καταβολή μικρού μέρους αιτούμενου δανείου καθώς και τα ποσοστά των ΜΜΕ που αναφέρουν ότι δεν έκαναν αίτηση για δανειοδότηση από φόβο απόρριψης της αίτησής τους (European Central Bank, 2015).

Διάγραμμα 9
Συνολικός δείκτης εμποδίων τραπεζικού δανεισμού

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Έρευνα για την πρόσβαση σε χρηματοδότηση των επιχειρήσεων (SAFE Survey), Οκτώβριος 2014-Μάρτιος 2015.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ενώ οι ΜΜΕ σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες εμφανίζουν ενδείξεις ανάκαμψης βάσει της συνολικά βελτιωμένης χρηματοοικονομικής τους κατάστασης και των μειωμένων χρηματοδοτικών αναγκών τους (European Central Bank, 2015), οι ελληνικές ΜΜΕ, έχοντας δεχθεί σοβαρό πλήγμα από την παρατεταμένη και βαθιά ύφεση, φαίνεται να αποτελούν τον αδύναμο κρίκο της Ευρωζώνης. Μεταξύ των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, η πρόσβαση σε χρηματοδότηση κατέχει πρωταρχική θέση, καθώς θεωρείται αναγκαία για την κάλυψη του μεγάλου χρηματοδοτικού κενού που παρουσιάζουν. Οι προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ελληνικές ΜΜΕ είναι ακόμα μεγαλύτερες δεδομένης της εξάρτησής τους από το τραπεζικό σύστημα. Τα πολύ χαμηλά ποσοστά επιτυχών αιτήσεων για χορήγηση τραπεζικού δανείου, ο φόβος απόρριψης της αίτησής τους από τις τράπεζες, καθώς και το υψηλό κόστος δανεισμού αποτελούν σημαντικές συνιστώσες του προβλήματος χρηματοδότησης των ελληνικών ΜΜΕ.

Από την πλευρά της προσφοράς τραπεζικών δανείων, η έλλειψη ρευστότητας, τα ζητήματα κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών, καθώς και η μεγάλη συσσώρευση μη εξυπηρετούμενων δανείων, κάνουν τις τελευταίες εξαιρετικά διστακτικές να χορηγήσουν νέα δάνεια, έχοντας παράλληλα θέσει αυστηρότερες προϋποθέσεις για χρηματοδότηση δανείων (π.χ. υψηλότερες απαιτήσεις εξασφάλισης και ασφάλιστρα κινδύνου). Τη στιγμή λοιπόν που στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες η πρόσβαση των ΜΜΕ σε χρηματοδοτικά κεφάλαια φαίνεται να έχει αποκατασταθεί σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, η πιστωτική ασφυξία στην Ελλάδα έχει αναδειχθεί σε μείζον πρόβλημα των ΜΜΕ, άρρηκτα συνδεδεμένο με τις πιθανότητες επιβίωσης και ανάκαμψής τους.

Δεδομένου του ρόλου που μπορούν αυτές οι επιχειρήσεις να διαδραματίσουν στη σταθεροποίηση και ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας, η κρίσιμότητα του προβλήματος χρηματοδότησής τους καθιστά αναγκαία την ανάληψη μιας σειράς από πολιτικές πρωτοβουλίες και δράσεις. Τα τελευταία χρόνια έχουν πράγματι γίνει σημαντικές προσπάθειες στήριξης της χρηματοδότησης των ΜΜΕ μέσω κοινοτικών κυρίως κονδυλίων που προωθούνται από συμβαλλόμενα πιστωτικά

ιδρύματα σε συνεργασία με το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων⁹. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτών των πρωτοβουλιών φαίνεται ως τώρα να είναι περιορισμένη, με σχετικά μικρό αριθμό ΜΜΕ να έχουν επωφεληθεί από τις συγκεκριμένες χρηματοδοτικές δυνατότητες. Αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως είναι η ανεπαρκής πληροφόρηση των ΜΜΕ για τις προσφερόμενες ευκαιρίες χρηματοδότησης, τα εμπόδια γραφειοκρατικής και διοικητικής φύσεως που συνεπάγεται η συμμετοχή σε τέτοιου είδους προγράμματα, καθώς και η μικρή απορροφητικότητα των κοινοτικών κονδυλίων.

Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται και από το τελευταίο ενημερωτικό δελτίο για την Ελλάδα¹⁰ στο πλαίσιο της Δράσης Μικρών Επιχειρήσεων στην Ευρώπη (Small Business Action-SBA)¹¹, σύμφωνα με το οποίο η μεγαλύτερη υστέρηση της Ελλάδας όσον αφορά την προώθηση μέτρων υποστήριξης των ΜΜΕ σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο εντοπίζεται στον τομέα της χρηματοδότησης. Επομένως, κρίνεται σκόπιμη και αναγκαία η αναθεώρηση παλαιών μέτρων, η συνέχιση των αποτελεσματικών εξ αυτών, καθώς και η εφαρμογή πρόσθετων σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο εθνικής στρατηγικής για την ανάπτυξη των ΜΜΕ στην Ελλάδα που να λαμβάνει υπόψη τα ειδικότερα προβλήματα και ανάγκες των ΜΜΕ, ιδίως όσον αφορά το θέμα της χρηματοδότησης.

Δεδομένου ότι οι τράπεζες αποτελούν τη βασική εξωτερική πηγή εξεύρεσης κεφαλαίων για τις ελληνικές ΜΜΕ, η αποκατάσταση της ευρωστίας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, καθώς και της εμπιστοσύνης προς αυτό, μπορούν σε βάθος χρόνου να οδηγήσουν σε σταδιακή βελτίωση των συνθηκών ρευστότητας και πιστωτικής επέκτασης. Προς αυτή την κατεύθυνση αναμένεται να λειτουργήσει και η επικείμενη ανακεφαλαιοποίηση και εξυγίανση των ελληνικών τραπεζών¹². Εντούτοις, κρίνεται απαραίτητη η προώθηση καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων και σχημάτων, όπως επί παραδείγματι η διαδικτυακή μικροχρηματοδότηση (crowd-funding), τα υβριδικά κεφάλαια, τα μέσα χρηματοοικονομικής τεχνικής (financial engineering instruments), οι εγγυήσεις και τα μικροδάνεια (micro financing) μέσω αναπτυξιακών τραπεζών ΜΜΕ.

Παράλληλα, θα πρέπει να αξιοποιηθούν όλες οι δυνατότητες χρηματοδότησης που προσφέρουν στις ΜΜΕ τα νέα κοινοτικά προγράμματα, όπως το COSME και το Horizon 2020. Βασική προϋπόθεση είναι η βελτίωση της πρόσβασης των ΜΜΕ σε πληροφόρηση σχετικά με τις εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης (π.χ. μέσω διαδικτυακών πυλών), καθώς και η δημιουργία συγκεκριμένων δομών στήριξης (π.χ. εξειδικευμένα κέντρα πληροφόρησης με συμβούλους), με σκοπό την πλήρη ενημέρωση και ορθή καθοδήγηση των ΜΜΕ για τις διαδικασίες άντλησης χρηματοδότησης από τα διαθέσιμα προγράμματα και δράσεις. Τέλος, στη συνολική προσπάθεια αντιμετώπισης του χρηματοδοτικού προβλήματος των ελληνικών ΜΜΕ θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά ο σχεδιασμός μιας εθνικής στρατηγικής παραγωγικής ανασυγκρότησης με μοχλό ανάπτυ-

9. Στις εν λόγω πρωτοβουλίες περιλαμβάνονται η δράση “ΤΕΠΙΧ-Επιχειρηματική Επανεκκίνηση” με σκοπό τη χρηματοδότηση επενδυτικών σχεδίων και αναγκών κεφαλαίων κίνησης των ΜΜΕ, τα προγράμματα JEREMIE και JESSICA με σκοπό την παροχή δανείων στις ΜΜΕ με ευνοϊκούς όρους, το πρόγραμμα «Ευνοϊκά Δάνεια Επιμερισμού Ρίσκου», προγράμματα παροχής εγγυήσεων και έκδοσης εγγυητικών επιστολών κ.ά.

10. http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review/files/countries-sheets/2014/greece_en.pdf.

11. Πρόκειται για μια μεγάλη πρωτοβουλία-στρατηγική για την ενίσχυση των ΜΜΕ σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η οποία αποτελεί τον οδηγό προς τα κράτη-μέλη για τις πολιτικές και τα μέτρα που απευθύνονται στις ΜΜΕ.

12. Μια σειρά από πρωτοβουλίες και μέτρα θεσμικού και χρηματοδοτικού χαρακτήρα (ανάμεσά τους και η πρώτη ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών) ελήφθησαν την περίοδο 2008-2014 με στόχο τη διαμόρφωση ενός πλαισίου στήριξης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, όπως αναλυτικά περιγράφεται από τον Τριαντόπουλο (2015).

ξης τις ΜΜΕ. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στη μετεξέλιξη της δομής της μικρής, οικογενειακού χαρακτήρα, επιχειρηματικότητας σε επιχειρηματικότητα υψηλής προστιθέμενης αξίας, που θα εκπορεύεται από ΜΜΕ με υψηλό βαθμό καινοτομίας, εξωστρέφειας και αναπτυξιακής δυναμικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αθανασίου, Ε. (2015), “Η οικονομική δραστηριότητα των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα: Εξελίξεις, προβλήματα και κατευθύνσεις πολιτικής,” *Ελληνική Οικονομία*, Τεύχος 19, σελ. 21-28, ΚΕΠΕ.

Τράπεζα της Ελλάδος (2015), “Νομισματική Πολιτική 2014-2015,” Ιούνιος, Αθήνα.

Τριαντόπουλος, Χ. (2015), “Πλαίσιο στήριξης ελληνικού τραπεζικού συστήματος: μια πρώτη προσέγγιση.” *Οικονομικές Εξελίξεις*, Τεύχος 26, σελ. 72-81, ΚΕΠΕ.

Ξενόγλωσση

Anderson, J. & Stallings, J. (2014), “Restoring Financing and Growth to Greek SMEs,” Institute of International Finance.

Dimelis, S., Giotopoulos, I., & Louri, H. (2013), “The Credit Crunch and Firm Growth in the Euro Area: 2005–2011. A Quantile Panel Analysis,” Bank of Greece, Working paper (No. 165).

European Central Bank (2013), “Assessing the Retail Bank Interest Rate Pass-Through in the Euro-area at times of Financial Fragmentation,” Monthly Bulletin Article, August.

European Central Bank (2015), “Survey on the Access to Finance of Enterprises in the Euro Area, October 2014 to March 2015,” Report, June.

European Commission (2014), “A Partial and Fragile Recovery,” Annual report on European SMEs 2013/2014, July.

OECD (2015), “Financing SMEs and Entrepreneurs 2015: An OECD Scoreboard,” OECD Publishing, Paris.

Wehinger, G. (2014), “SMEs and the credit crunch: Current financing difficulties, policy measures and a review of literature,” OECD Journal: *Financial Market Trends*.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Θεόδωρος Τσέκερης¹, Ερευνητής ΚΕΠΕ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός αποτελεί μια από τις σημαντικότερες οικονομικές δραστηριότητες για τη χώρα σε όρους πολλών συνολικών μεγεθών. Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ., το έτος 2014, η ακαθάριστη προστιθεμένη αξία του τομέα, ο οποίος περιλαμβάνει τα καταλύματα και δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης, έφθασε στα μέγιστα επίπεδα που έχουν καταγραφεί ιστορικά (πλην του 2008), δηλαδή, τα 10,6 δισ. ευρώ, που αντιστοιχεί στο 6,8% της συνολικής εθνικής ακαθάριστης προστιθεμένης αξίας. Επίσης, ο συγκεκριμένος τομέας είναι από τους πλέον κεντρικούς, ως προς τη διασυνδεσιμότητά του στο δίκτυο των διακλαδικών σχέσεων, και με πολύ σημαντική επιρροή προς άλλους κλάδους της οικονομίας (π.χ., τους κλάδους της αγροτικής παραγωγής, των τροφίμων και ποτών, του εμπορίου, των μεταφορών, των δραστηριοτήτων πολιτισμού, αθλητισμού, διασκέδασης και ψυχαγωγίας). Η συνολική συμμετοχή του τουρισμού μαζί με τους συνδεόμενους αυτούς κλάδους εκτιμάται ότι υπερβαίνει το 17% της συνολικής εθνικής ακαθάριστης προστιθεμένης αξίας (ΚΕΠΕ, 2015).

Κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2015, σημειώθηκε αύξηση 6,2% στις αεροπορικές αφίξεις αλλοδαπών τουριστών, φθάνοντας τις 13,9 εκατ. αφίξεις, ενώ το 2015 αναμένεται να κλείσει με ένα σύνολο περίπου 26 εκατ. διεθνών αφίξεων με όλα τα μέσα μεταφοράς, συμπεριλαμβανομένης της κρουαζιέρας, και άμεσα έσοδα άνω των 14,5 δισ. € (ΣΕΤΕ, 2015), έναντι των 22 εκατ. επισκεπτών και των 13,2 δισ. € εσόδων για το έτος 2014. Επιπρόσθετα με τα υπόλοιπα μακροοικονομικά μεγέθη, ιδιαίτερα κρίσιμη για την ελληνική οικονομία θεωρείται και η συμβολή του τουρισμού στην απασχόληση, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο εν λόγω τομέας είναι έντασης εργασίας. Για τον λόγο αυτό, η ανάλυση του παρόντος άρθρου αποτυπώνει και αναδεικνύει τα βασικά χαρακτηριστικά του τομέα του τουρισμού σε σχέση με την απασχόληση, δίνοντας έμφαση σε ιδιαίτερες που αφορούν στις χωρικές και τις εποχικές διακυμάνσεις του συγκεκριμένου μεγέθους.

2. ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Κατά το σύνολο του έτους 2014, η συνολική απασχόληση στον τουρισμό (καταλύματα και εστίαση) ανήλθε στους 297.122 εργαζόμενους. Τα μερίδια των κλάδων των καταλυμάτων και της εστίασης στη συνολική απασχόληση στον τομέα του τουρισμού παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις ανά Περιφέρεια (Πίνακας 1). Ειδικότερα, το μερίδιο του κλάδου των καταλυμάτων,

1. Ο συγγραφέας εκφράζει τις ευχαριστίες του στον κ. Σοφοκλή Σκούλτσο για εποικοδομητικά σχόλια σε τμήματα του άρθρου.

που αντανακλά αμιγώς τον όγκο των αφίξεων επισκεπτών, παρουσιάζεται ιδιαίτερα αυξημένο στις Περιφέρειες με τουριστικούς νησιωτικούς προορισμούς, όπως του Νοτίου Αιγαίου (65%), των Ιονίων Νήσων (55%) και της Κρήτης (45%). Συνεπώς, φορολογικές, ρυθμιστικές, επενδυτικές και άλλες πολιτικές που σχετίζονται με τον τουρισμό και, ιδιαίτερα, επηρεάζουν τη διαμονή των τουριστών, αναμένεται να έχουν πολύ σημαντικότερες επιδράσεις στην απασχόληση ή/και την ανεργία στις Περιφέρειες αυτές, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιοχές της χώρας.

Πίνακας 1
Αριθμός απασχολούμενων στον τουρισμό και μερίδια (%) απασχόλησης στους κλάδους των καταλυμάτων και της εστίασης (σύνολο έτους 2014)

Περιφέρεια	Καταλύματα	Εστίαση	Σύνολο απασχολούμενων
Αν. Μακεδονία & Θράκη	14,57	85,43	12.291
Κεντρική Μακεδονία	17,92	82,08	45.533
Δυτική Μακεδονία	4,25	95,75	6.263
Ήπειρος	20,63	79,37	9.522
Θεσσαλία	15,42	84,58	13.062
Ιόνιοι Νήσοι	55,31	44,69	12.054
Δυτική Ελλάδα	14,77	85,23	15.882
Στερεά Ελλάδα	14,43	85,57	11.916
Αττική	14,22	85,78	85.759
Πελοπόννησος	20,91	79,09	16.281
Βόρειο Αιγαίο	28,66	71,34	6.054
Νότιο Αιγαίο	64,53	35,47	31.337
Κρήτη	45,24	54,76	31.169
Εθνικό σύνολο	25,77	74,23	297.122

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Τριμηνιαίας Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Σημείωση: Οι σκιασμένες σειρές αντιστοιχούν στις Περιφέρειες με τα σημαντικότερα μερίδια απασχόλησης στα καταλύματα.

Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει τις εποχικές διακυμάνσεις της απασχόλησης στον τουρισμό ανά Περιφέρεια (για τα τέσσερα τρίμηνα του 2014). Οι διακυμάνσεις αυτές είναι εμφανώς εντονότερες στα καταλύματα και, ιδιαιτέρως, σε τουριστικούς προορισμούς μεγάλης ζήτησης, όπως αυτούς του Νοτίου Αιγαίου και της Κρήτης. Στον Πίνακα 3 και τον Πίνακα 4 καταγράφονται, αντιστοίχως, τα περιφερειακά και εποχικά μερίδια της απασχόλησης στα καταλύματα και την εστίαση. Στα μερίδια αυτά γίνεται εμφανής τόσο η χρονική όσο και η χωρική συγκέντρωση της απασχόλησης στον τουρισμό. Η εν λόγω συγκέντρωση υπογραμμίζει τη σημαντική επίδραση των εποχικών χαρακτηριστικών και των συγκριτικών γεωγραφικών πλεονεκτημάτων ορισμένων περιοχών της χώρας στο φαινόμενο του τουρισμού. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι πέντε Περιφέρειες, δηλαδή, αυτές του Νοτίου Αιγαίου, της Κρήτης, της Αττικής, των Ιονίων Νήσων και της Κεντρικής Μακεδονίας, κάλυψαν το 83% της συνολικής απασχόλησης στα καταλύματα κατά το Γ' τρίμηνο του 2014.

Πίνακας 2
Αριθμός απασχολούμενων (άνω των 15 ετών) στα καταλύματα και την εστίαση,
ανά Περιφέρεια και τρίμηνο του 2014

	Α΄ Τρίμηνο 2014			Β΄ Τρίμηνο 2014			Γ΄ Τρίμηνο 2014			Δ΄ Τρίμηνο 2014		
Περιφέρεια	Καταλύ- ματα	Εστία- ση	Σύνολο	Καταλύ- ματα	Εστία- ση	Σύνολο	Καταλύ- ματα	Εστία- ση	Σύνολο	Καταλύ- ματα	Εστία- ση	Σύνολο
Αν. Μακεδονία & Θράκη	1.226	9.465	10.692	1.707	9.039	10.746	2.272	11.511	13.783	1.959	11.983	13.942
Κεντρική Μακεδονία	6.250	36.706	42.956	8.462	35.553	44.015	9.875	39.237	49.111	8.048	38.004	46.052
Δυτική Μακεδονία	325	5.850	6.175	321	6.116	6.437	201	6.382	6.584	218	5.636	5.855
Ήπειρος	1.859	6.472	8.331	2.223	7.024	9.247	2.053	8.344	10.397	1.721	8.390	10.111
Θεσσαλία	2.248	10.266	12.514	1.857	10.569	12.426	1.841	11.313	13.154	2.111	12.042	14.153
Ιόνιοι Νήσοι	1.236	3.575	4.811	6.052	5.724	11.776	11.828	7.145	18.972	7.556	5.102	12.657
Δυτική Ελλάδα	1.980	12.839	14.819	1.680	14.012	15.693	3.270	13.000	16.270	2.453	14.294	16.747
Στερεά Ελλάδα	1.723	9.005	10.728	1.660	8.824	10.484	1.876	11.284	13.160	1.617	11.674	13.291
Αττική	10.083	71.372	81.456	12.824	74.797	87.621	13.955	72.868	86.823	11.910	75.227	87.137
Πελοπόννησος	2.408	10.949	13.357	3.469	12.184	15.652	4.539	15.036	19.575	3.204	13.333	16.538
Βόρειο Αιγαίο	1.683	4.156	5.839	2.252	4.258	6.509	1.809	4.759	6.567	1.197	4.102	5.298
Νότιο Αιγαίο	9.566	8.004	17.569	23.084	14.422	37.506	27.316	13.473	40.789	20.921	8.564	29.485
Κρήτη	6.434	13.189	19.623	16.244	17.879	34.124	22.078	19.338	41.416	11.645	17.870	29.514

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Τριμηνιαίας Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Πίνακας 3
Περιφερειακά μερίδια (%) απασχόλησης στα καταλύματα και την εστίαση,
ανά τρίμηνο του έτους 2014

	Α΄ Τρίμηνο 2014			Β΄ Τρίμηνο 2014			Γ΄ Τρίμηνο 2014			Δ΄ Τρίμηνο 2014		
Περιφέρεια	Καταλύ- ματα	Εστία- ση	Σύνολο	Καταλύ- ματα	Εστία- ση	Σύνολο	Καταλύ- ματα	Εστία- ση	Σύνολο	Καταλύ- ματα	Εστία- ση	Σύνολο
Αν. Μακεδονία & Θράκη	2,61	4,69	4,30	2,09	4,10	3,56	2,21	4,93	4,09	2,63	5,30	4,64
Κεντρική Μακεδονία	13,29	18,18	17,26	10,34	16,13	14,56	9,60	16,79	14,59	10,79	16,80	15,31
Δυτική Μακεδονία	0,69	2,90	2,48	0,39	2,77	2,13	0,20	2,73	1,96	0,29	2,49	1,95
Ήπειρος	3,95	3,21	3,35	2,72	3,19	3,06	2,00	3,57	3,09	2,31	3,71	3,36
Θεσσαλία	4,78	5,09	5,03	2,27	4,80	4,11	1,79	4,84	3,91	2,83	5,32	4,71
Ιόνιοι Νήσοι	2,63	1,77	1,93	7,40	2,60	3,90	11,49	3,06	5,64	10,13	2,26	4,21
Δυτική Ελλάδα	4,21	6,36	5,95	2,05	6,36	5,19	3,18	5,56	4,83	3,29	6,32	5,57
Στερεά Ελλάδα	3,66	4,46	4,31	2,03	4,00	3,47	1,82	4,83	3,91	2,17	5,16	4,42
Αττική	21,44	35,36	32,73	15,67	33,94	28,99	13,56	31,18	25,79	15,97	33,25	28,97
Πελοπόννησος	5,12	5,42	5,37	4,24	5,53	5,18	4,41	6,43	5,82	4,30	5,89	5,50
Βόρειο Αιγαίο	3,58	2,06	2,35	2,75	1,93	2,15	1,76	2,04	1,95	1,61	1,81	1,76
Νότιο Αιγαίο	20,34	3,97	7,06	28,21	6,54	12,41	26,54	5,77	12,12	28,06	3,79	9,80
Κρήτη	13,68	6,53	7,88	19,85	8,11	11,29	21,45	8,28	12,30	15,62	7,90	9,8

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Τριμηνιαίας Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Σημείωση: Το άθροισμα των περιφερειακών μεριδίων κάθε δραστηριότητας ισούται με 100% σε κάθε τρίμηνο.

Πίνακας 4
Εποχικά (ανά τρίμηνο) μερίδια (%) απασχόλησης στα καταλύματα και την εστίαση,
ανά Περιφέρεια, κατά το έτος 2014

	Α΄ Τρίμηνο 2014			Β΄ Τρίμηνο 2014			Γ΄ Τρίμηνο 2014			Δ΄ Τρίμηνο 2014		
Περιφέρεια	Καταλύματα	Εστίαση	Σύνολο	Καταλύματα	Εστίαση	Σύνολο	Καταλύματα	Εστίαση	Σύνολο	Καταλύματα	Εστίαση	Σύνολο
Αν. Μακεδονία & Θράκη	17,12	22,54	21,75	23,83	21,52	21,86	31,71	27,41	28,03	27,35	28,53	28,36
Κεντρική Μακεδονία	19,15	24,55	23,58	25,93	23,78	24,17	30,26	26,25	26,96	24,66	25,42	25,28
Δυτική Μακεδονία	30,48	24,39	24,65	30,14	25,50	25,70	18,88	26,61	26,28	20,50	23,50	23,37
Ήπειρος	23,66	21,41	21,87	28,30	23,23	24,28	26,13	27,60	27,30	21,91	27,75	26,55
Θεσσαλία	27,91	23,23	23,95	23,05	23,92	23,78	22,85	25,60	25,18	26,20	27,25	27,09
Ιόνιοι Νήσοι	4,63	16,59	9,98	22,69	26,57	24,42	44,35	33,16	39,35	28,33	23,68	26,25
Δυτική Ελλάδα	21,10	23,71	23,33	17,91	25,88	24,70	34,85	24,01	25,61	26,14	26,40	26,36
Στερεά Ελλάδα	25,06	22,08	22,51	24,14	21,63	22,00	27,28	27,67	27,61	23,52	28,62	27,89
Αττική	20,67	24,25	23,75	26,29	25,42	25,54	28,61	24,76	25,31	24,42	25,56	25,40
Πελοπόννησος	17,68	21,26	20,51	25,47	23,66	24,04	33,33	29,19	30,06	23,53	25,89	25,39
Βόρειο Αιγαίο	24,25	24,06	24,11	32,45	24,65	26,88	26,06	27,55	27,12	17,25	23,74	21,88
Νότιο Αιγαίο	11,83	18,00	14,02	28,54	32,44	29,92	33,77	30,30	32,54	25,86	19,26	23,52
Κρήτη	11,41	19,32	15,74	28,80	26,19	27,37	39,14	28,32	33,22	20,65	26,17	23,67

Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων της Τριμηνιαίας Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Σημείωση: Το άθροισμα των εποχικών μεριδίων κάθε δραστηριότητας ισούται με 100% σε κάθε Περιφέρεια.

3. ΣΥΜΒΟΛΗ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Η σημασία του τουρισμού στην απασχόληση και η εξέλιξή της στον χρόνο προσδιορίζονται με τα μεγέθη του μέσου ετήσιου ρυθμού μεταβολής (ΜΕΡΜ) και κατάλληλων δεικτών, όπως αυτοί της κλαδικής και της τομεακής συμμετοχής στην εθνική απασχόληση, της μέσης συμβολής στη συνολική μεταβολή της εθνικής απασχόλησης, και του ποσοστού της μέσης συμβολής στη μεταβολή της εθνικής απασχόλησης, ως προς τον εθνικό ΜΕΡΜ, κατά την περίοδο 2008-2014². Στο τελευταίο μέγεθος, το αρνητικό πρόσημο δείχνει μια κατεύθυνση επίδρασης αντίθετη από αυτή της ύφεσης, δηλαδή, της αρνητικής μεταβολής στο σύνολο της απασχόλησης.

Στην αναφερόμενη περίοδο, η απασχόληση σημείωσε μια συνολική σχετική μείωση της τάξης του -8%, με πτώση σε όλες τις κατηγορίες (σε ανάλυση 3ψήφιου κωδικού) δραστηριοτήτων του τουρισμού, εκτός από αυτές των άλλων καταλυμάτων (που απασχολούν, όμως, σχετικά μικρό αριθμό ατόμων) και των δραστηριοτήτων των εστιατορίων (Πίνακας 5). Ωστόσο, το 2014 παρουσιάζεται σημαντική ανάκαμψη της απασχόλησης σε όλες τις κατηγορίες, εκτός των κατασκηνώσεων και τροχόσπιτων, και των υπηρεσιών τροφοδοσίας εκδηλώσεων. Τη μεγαλύτερη αύξηση σημειώνουν τα άλλα καταλύματα, οι δραστηριότητες εστιατορίων και τα ξενοδοχεία. Κατά την ίδια περίοδο 2008-2014, σημαντική θετική μέση συμβολή στη μεταβολή της απασχόλησης έχει μόνο η κατηγορία των δραστηριοτήτων εστιατορίων, τόσο στον τομέα του τουρισμού όσο και στην εθνική απασχόληση (κατά 0,65% και 0,5%, αντίστοιχα).

2. Με βάση την παρούσα κατηγοριοποίηση (κατά Eurostat) των κλάδων οικονομικών δραστηριοτήτων, υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία από το έτος 2008.

Πίνακας 5
Μέση μεταβολή, συμμετοχή και συμβολή των δραστηριοτήτων του τουρισμού
στο εθνικό σύνολο της απασχόλησης, 2008-2014

Κλάδος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	ΜΕΡΜ (%)	
551	69.755	61.925	58.180	59.715	59.281	54.333	69.617	-0,03	
552	6.704	4.898	3.923	4.161	6.406	5.223	5.658	-2,79	
553	810	1.810	1.525	1.118	1.054	1.083	656	-3,45	
559	369	182	194	39	162	445	651	9,91	
561	70.418	85.064	86.646	86.376	64.101	64.618	82.889	2,75	
562	9.727	11.226	9.782	9.185	11.149	9.101	7.473	-4,30	
563	164.360	155.834	148.201	135.083	129.985	124.403	130.177	-3,81	
Σύνολο	322.142	320.939	308.452	295.676	272.138	259.206	297.122	-1,34	
Κλαδικά ποσοστά	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Μέση τομεακή συμβολή	% τομεακή συμβολή
551	21,65	19,30	18,86	20,20	21,78	20,96	23,43	-0,007	0,532
552	2,08	1,53	1,27	1,41	2,35	2,01	1,90	-0,054	4,041
553	0,25	0,56	0,49	0,38	0,39	0,42	0,22	-0,008	0,594
559	0,11	0,06	0,06	0,01	0,06	0,17	0,22	0,015	-1,088
561	21,86	26,50	28,09	29,21	23,55	24,93	27,90	0,645	-48,207
562	3,02	3,50	3,17	3,11	4,10	3,51	2,52	-0,117	8,711
563	51,02	48,56	48,05	45,69	47,76	47,99	43,81	-1,769	132,130
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00		
Εθνικά ποσοστά	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Μέση εθνική συμβολή	% εθνική συμβολή
551	1,51	1,36	1,33	1,47	1,60	1,55	1,97	0,000	0,012
552	0,15	0,11	0,09	0,10	0,17	0,15	0,16	-0,004	0,087
553	0,02	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	-0,001	0,013
559	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02	0,001	-0,024
561	1,53	1,87	1,97	2,13	1,73	1,84	2,34	0,045	-1,042
562	0,21	0,25	0,22	0,23	0,30	0,26	0,21	-0,008	0,188
563	3,56	3,42	3,38	3,33	3,52	3,54	3,68	-0,124	2,857
Σύνολο	6,99	7,04	7,03	7,29	7,37	7,38	8,40	-0,090	2,091

Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων της Τριμηνιαίας Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Σημειώσεις: Οι σκιασμένες σειρές αντιστοιχούν στους κλάδους με θετική μεταβολή και μέση τομεακή και εθνική συμβολή. ΜΕΡΜ: Μέσος Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής. Οι ορισμοί των κωδικών έχουν ως εξής:

551 Ξενοδοχεία και παρόμοια καταλύματα

552 Καταλύματα διακοπών & άλλα καταλύματα σύντομης διαμονής

553 Κατασκήνωση, εγκαταστάσεις οχημάτων αναψυχής-ρυμουλκά οχήματα

559 Άλλα καταλύματα

561 Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης

562 Υπηρεσίες τροφοδοσίας εκδηλώσεων-άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης

563 Δραστηριότητες παροχής ποτών

Όσον αφορά σε άλλους συναφείς με τον τουρισμό κλάδους (Πίνακας 6), θετικό ΜΕΡΜ στον αριθμό των απασχολούμενων σημειώνουν κατά την περίοδο 2008-2014 μόνο οι κλάδοι των αεροπορικών επιβατικών μεταφορών (5,5%), του λιανικού εμπορίου σε υπαίθριους πάγκους και αγορές (4,3%), των δραστηριοτήτων διασκέδασης και ψυχαγωγίας (3%), και των ταξιδιωτικών υπηρεσιών (2,2%). Οι σημαντικότερες από αυτές τις αυξήσεις παρουσιάζονται μεταξύ 2013-2014. Η μέση συμβολή των αναφερόμενων κατηγοριών στη μεταβολή της εθνικής απασχόλησης είναι της τάξης του 0,01%, 0,02%, 0,003% και 0,01%, αντίστοιχα.

Πίνακας 6
Μέση μεταβολή, συμμετοχή και συμβολή άλλων δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τον τουρισμό στο εθνικό σύνολο της απασχόλησης, 2008-2014

Κλάδος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	MEPM (%)	
471	115.721	103.592	98.600	101.748	96.080	99.093	81.434	-5,69	
472	93.938	93.457	88.553	82.787	81.780	79.399	89.894	-0,73	
473	22.154	23.728	19.557	19.633	17.773	18.606	19.985	-1,70	
475	75.836	80.108	82.495	64.796	45.110	43.957	43.838	-8,73	
476	17.768	18.135	17.622	15.674	14.702	11.953	10.323	-8,65	
477	196.970	188.800	180.225	180.300	168.069	148.234	148.963	-4,55	
478	17.747	22.847	22.548	20.405	16.887	14.486	22.831	4,29	
479	7.176	8.275	11.091	10.468	7.800	7.514	6.516	-1,59	
491	8.798	6.992	5.427	4.835	4.543	3.605	2.988	-16,47	
493	71.380	70.360	68.951	65.734	61.329	61.682	60.335	-2,76	
501	30.868	29.003	28.291	26.112	25.643	24.430	19.050	-7,73	
503	448	193	57	46	176	50	113	-20,52	
511	5.986	6.222	6.645	8.318	8.063	6.549	8.271	5,54	
771	4.732	3.488	3.574	3.194	2.496	2.083	2.205	-11,95	
791	18.204	15.016	13.183	12.104	11.771	12.927	20.717	2,18	
823	1.692	1.243	771	579	466	383	477	-19,04	
910	13.280	10.238	8.541	7.667	6.655	6.491	7.512	-9,06	
931	12.392	13.673	11.186	9.744	5.677	7.191	11.801	-0,81	
932	3.705	3.567	5.650	6.377	4.647	4.231	4.421	2,99	
Εθνικά ποσοστά	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Μέση εθνική συμβολή	% εθνική συμβολή
471	2,51	2,27	2,25	2,51	2,60	2,82	2,30	-0,124	2,866
472	2,04	2,05	2,02	2,04	2,21	2,26	2,54	-0,015	0,338
473	0,48	0,52	0,45	0,48	0,48	0,53	0,57	-0,008	0,181
475	1,64	1,76	1,88	1,60	1,22	1,25	1,24	-0,116	2,675
476	0,39	0,40	0,40	0,39	0,40	0,34	0,29	-0,027	0,622
477	4,27	4,14	4,11	4,45	4,55	4,22	4,21	-0,174	4,013
478	0,38	0,50	0,51	0,50	0,46	0,41	0,65	0,018	-0,425
479	0,16	0,18	0,25	0,26	0,21	0,21	0,18	-0,002	0,055
491	0,19	0,15	0,12	0,12	0,12	0,10	0,08	-0,021	0,486
493	1,55	1,54	1,57	1,62	1,66	1,76	1,71	-0,040	0,923
501	0,67	0,64	0,64	0,64	0,69	0,70	0,54	-0,043	0,988
503	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,001	0,028
511	0,13	0,14	0,15	0,21	0,22	0,19	0,23	0,008	-0,191
771	0,10	0,08	0,08	0,08	0,07	0,06	0,06	-0,009	0,211
791	0,39	0,33	0,30	0,30	0,32	0,37	0,59	0,009	-0,210
823	0,04	0,03	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	-0,004	0,102
910	0,29	0,22	0,19	0,19	0,18	0,18	0,21	-0,021	0,482
931	0,27	0,30	0,25	0,24	0,15	0,20	0,33	-0,002	0,049
932	0,08	0,08	0,13	0,16	0,13	0,12	0,13	0,003	-0,060

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Τριμηνιαίας Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Σημειώσεις: Οι ορισμένες σειρές αντιστοιχούν στους κλάδους με θετική μεταβολή και μέση τομεακή και εθνική συμβολή. Οι ορισμοί των κωδικών έχουν ως εξής:

- 471 Λιανικό εμπόριο/μη ειδικευμένα καταστήματα
- 472 Λιανικό εμπόριο τροφίμων-ποτών-καπνού/ειδικευμένα καταστήματα
- 473 Λιανικό εμπόριο καυσίμων κίνησης/ειδικευμένα καταστήματα
- 475 Λιανικό εμπόριο άλλου οικιακού εξοπλισμού/ειδικευμένα καταστήματα
- 476 Λιανικό εμπόριο επιμορφωτικών ειδών-ψυχαγωγίας/ειδικευμένα καταστήματα
- 477 Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών (ειδικευμένα καταστήματα)
- 478 Λιανικό εμπόριο σε υπαίθριους πάγκους και αγορές
- 479 Λιανικό εμπόριο εκτός καταστημάτων (π.χ. διαδίκτυο)
- 491 Υπεραστικές σιδηροδρομικές μεταφορές επιβατών
- 493 Άλλες χερσαίες μεταφορές επιβατών
- 501 Θαλάσσιες και ακτοπλοϊκές μεταφορές επιβατών
- 503 Εσωτερικές πλωτές μεταφορές επιβατών
- 511 Αεροπορικές μεταφορές επιβατών
- 771 Ενοίκιαση και εκμίσθωση μηχανοκίνητων οχημάτων
- 791 Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων/γραφείων οργανωμένων ταξιδιών
- 823 Οργάνωση συνεδρίων και εμπορικών εκθέσεων
- 910 Δραστηριότητες βιβλιοθηκών-αρχαιοφυλακείων-μουσείων
- 931 Αθλητικές δραστηριότητες
- 932 Δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας

Σχετικά με τις άμεσες, τις έμμεσες (χωρίς και με την επίδραση της κατανάλωσης) και τις συνολικές επιδράσεις του τουρισμού και συναφών κλάδων στην απασχόληση, οι αντίστοιχοι πολλαπλασιαστές παρουσιάζονται στον Πίνακα 7. Ο πολλαπλασιαστής της απασχόλησης αναφέρεται στην αύξηση του αριθμού των εργαζομένων που επιφέρει μια αύξηση της ζήτησης για το προϊόν κάθε κλάδου ύψους ενός εκατομμυρίου ευρώ. Ο συνολικός πολλαπλασιαστής της απασχόλησης λαμβάνει υπόψη και τη συνολική επιπρόσθετη απασχόληση που θα δημιουργηθεί μέσω της αύξησης της παραγωγής, ώστε να ικανοποιηθεί η επιπλέον ζήτηση για το προϊόν ενός κλάδου της οικονομίας. Συνοψίζει τις άμεσες επιδράσεις απασχόλησης, τις έμμεσες επιδράσεις απασχόλησης και τις έμμεσες επιδράσεις λόγω κατανάλωσης.

Πίνακας 7 Άμεσες, έμμεσες (χωρίς και με την επίδραση της κατανάλωσης) και συνολικές επιδράσεις στην απασχόληση (εργαζόμενοι) από μια αύξηση της ζήτησης κάθε κλάδου κατά €1 εκατ.				
Κλάδος	Άμεσες επιδράσεις	Έμμεσες επιδράσεις	Έμμεσες επιδράσεις κατανάλωσης	Συνολικοί πολλαπλασιαστές απασχόλησης
Λιανικό εμπόριο	43	2	22	67
Χερσαίες μεταφορές	22	3	16	40
Θαλάσσιες μεταφορές	5	2	7	14
Αεροπορικές μεταφορές	6	3	11	20
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	19	3	10	33
Λοιπές επιστημονικές & τεχνικές υπηρεσίες	14	4	14	31
Ενοικίαση μηχανημάτων & εξοπλισμού	9	2	10	21
Ταξιδιωτικές υπηρεσίες	15	4	18	37
Πολιτισμός & ψυχαγωγία	10	1	7	18
Άθληση & αναψυχή	34	5	29	68

Πηγή: Υπολογισμοί ΚΕΠΕ (Αθανασίου κ.ά., 2014).
Σημείωση: Τα αποτελέσματα βασίζονται στην ανάλυση του πίνακα εισροών-εκροών της ελληνικής οικονομίας από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. για το έτος 2010.

Ο τουρισμός έχει συνολικό συντελεστή ίσο με 33 απασχολούμενους, οι περισσότερες θέσεις (19) των οποίων δημιουργούνται λόγω των άμεσων επιδράσεων. Από τους συναφείς κλάδους, σχετικά υψηλούς συνολικούς συντελεστές απασχόλησης έχουν αυτοί της άθλησης και της αναψυχής (68), του λιανικού εμπορίου (67), των χερσαίων μεταφορών (40), και των ταξιδιωτικών υπηρεσιών (37). Επομένως, ο τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί από τους κλάδους εκείνους των οποίων οι συνολικές επιδράσεις είναι αξιόλογες σε σχέση με την απασχόληση³. Ως εκ τούτου, πολιτικές και δράσεις για την ενίσχυση των δραστηριοτήτων του τουρισμού αναμένεται να έχουν τόσο άμεσες επιδράσεις στην καταπολέμηση της ανεργίας όσο και σημαντική συμβολή στην οικονομική ανάκαμψη της χώρας.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάλυση που παρουσιάστηκε στο άρθρο αυτό καταδεικνύει τη σημασία του τομέα του τουρισμού στην εθνική απασχόληση, η οποία βαίνει άξουσα, ιδιαίτερα τα τελευταία έτη, λόγω και της σχετικής μείωσης της απασχόλησης στους περισσότερους εκ των υπολοίπων κλάδων της οικο-

3. Σημειώνεται ότι η μέση τιμή (σε σχέση με όλους τους κλάδους της ελληνικής οικονομίας) του συνολικού πολλαπλασιαστή απασχόλησης είναι 32 (Αθανασίου κ.ά., 2014).

νομίας. Οι σημαντικές αυτές θετικές επιδράσεις επεκτείνονται και στα μεγέθη τους εισοδήματος και των φορολογικών εσόδων. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΙΚΑ που επεξεργάστηκε το SETE Intelligence (Ίκκος, 2015), κατά τη διάρκεια του 2014, οι συνολικές αποδοχές των μισθωτών του τομέα ανήλθαν στα 3,8 δισ. ευρώ, αυξημένες σχεδόν κατά 500 εκατ. σε σχέση με το 2013. Ο μέσος μισθός στη διαμονή υπερέβη τα 1.000 ευρώ, ενώ οι συνολικές εισφορές του τομέα προς το ΙΚΑ αυξήθηκαν κατά 200 εκατ. ευρώ, φτάνοντας το 1,6 δισ. ευρώ, ήτοι, το 16% των συνολικών εσόδων του Οργανισμού. Η εντατικοποίηση των ελέγχων από αρμόδιους φορείς του κράτους για την πάταξη της παράνομης λειτουργίας τουριστικών καταλυμάτων καθώς και της αδήλωτης εργασίας θα αυξήσει περαιτέρω τα φορολογικά έσοδα.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι το συντριπτικό ποσοστό των αμοιβών των απασχολούμενων στα καταλύματα παραμένει στη χώρα. Ειδικότερα, το έτος 2014, οι απασχολούμενοι μη κάτοικοι Ελλάδος αντιστοιχούσαν, κατά μέσο όρο, στο 16,1% του εποχικού προσωπικού και μόλις στο 3,9% του μόνιμου προσωπικού των καταλυμάτων της χώρας. Ως εκ τούτου, το ποσοστό της διαρροής στο εξωτερικό του εισερχόμενου εισοδήματος (από αλλοδαπούς τουρίστες) λόγω δαπανών μισθοδοσίας σε μη κατοίκους Ελλάδος ανήλθε μόλις στο 0,6% του συνολικού εισερχόμενου εισοδήματος (ΚΕΠΕ, 2015).

Η περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού δύναται να έχει αξιοσημείωτη συμβολή στην αντιμετώπιση της ανεργίας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, αν και τα σχετικά οφέλη, τουλάχιστον σε πρώτη φάση, διαχέονται άνισα ως προς τις περιφέρειες της χώρας. Πολιτικές σχετικές με τη χωρική εξάπλωση του τουρισμού ανά την επικράτεια αλλά και τη χρονική επέκταση της τουριστικής περιόδου, για παράδειγμα, με την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, δύναται να συμβάλουν σε μια πιο ομαλή και ισορροπημένη διάχυση των ωφελειών. Στην αύξηση και την ποιοτική ενίσχυση της απασχόλησης στον τουρισμό μπορούν να συνεισφέρουν επίσης κατάλληλα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης των εργαζομένων στα καταλύματα και την εστίαση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασίου, Ε., Τσέκερης, Θ., Τσούμα, Α. (2014) “Ανάλυση εισροών-εκροών και πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην ελληνική οικονομία”, *Οικονομικές Εξελίξεις*, No. 24, σσ. 69-79.
- Ίκκος, Α. (2015), *Η Συμβολή του Τουρισμού στην Ελληνική Οικονομία το 2014 - Συνοπτική Απεικόνιση Βασικών Μεγεθών*, SETE Intelligence, ΣΕΤΕ, Αθήνα.
- ΚΕΠΕ (2015), *Εκτίμηση της Κατανομής του Εισοδήματος από Εισερχόμενο Τουρισμό, ως προς το μέρος που παραμένει στη χώρα και σε αυτό που επανεξάγεται στο εξωτερικό*. Μελέτη του ΚΕΠΕ για λογαριασμό του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), Αθήνα, Ιούλιος 2015.
- ΣΕΤΕ (2015), “Νέο ρεκόρ αφίξεων και εσόδων για τον ελληνικό τουρισμό. 26 εκατ. διεθνείς αφίξεις και 14,5 δισ. € άμεσων εσόδων αναμένονται μέχρι το τέλος του 2015”, *Δελτίο Τύπου*, ΣΕΤΕ, 10 Σεπτεμβρίου 2015.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2015